

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

SZÉKELY LOVAK

ÍRTA
HANKÓ BÉLA

28 KÉPPEL

GRÓF
TELEKI PÁL
TUDOMÁNYOS
INTÉZET
1941

NAGY JENŐ ÉS FIA KÖNYVNYOMDÁJA
KOLOZSVÁR
1943

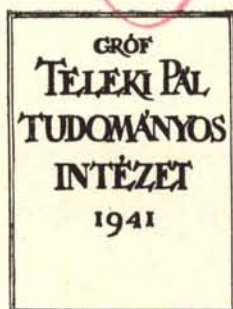
ERDÉLYI
TUDOMÁNYOS INTÉZET
KOLOZSVÁR IV.
ERZSÉBET-ÚT 21.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

SZÉKELY LOVAK

ÍRTA
HANKÓ BÉLA

28 KÉPPEL

NAGY JENŐ ÉS FIA KÖNYVNYOMDÁJA
KOLOZSVÁR
1943

TARTALOM

	Oldal
Előszó	3
I. Bevezetés	4
II. Visszapillantás	7
III. Irodalmi áttekintés	14
IV. A békási fajta	22
V. A székely lófajta	26
VI. Békási-, hucul és székely kancák összehasonlítása	29
VII. A békási és székely kancák testméretei	31
VIII. Testméret táblázatok	33
IX. Tábla magyarázat	50
X. Táblák	52

ELŐSZÓ

Mikor „A hucul ló és tenyésztése Turjaremetén” c. munkámat megírtam, már tudtam, hogy az erdélyi apró lófajták tanulmányozása is éppen olyan szükséges és hézagpótló munka, mint aminő a hucul lovon végzett vizsgálatom volt.

Erdély lótenyésztése, ez ősmagyar föld visszacsatolása idején, hihetetlenül zuhlott, lóállománya pedig rendkívül kevert, leromlott és kicsi volt. Az állam a bajon ideiglenes intézkedésekkel azonnal segített, de a végleges rendbehozatalhoz idő kell és mindenek előtt az anyag ismerete; ezt a munkát iparkodtam most részben elvégezni.

Munkám megírásához támogatást a Magyar Tudományos Akadémia és a M. K. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium adott; a M. K. Földművelésügyi Minisztérium Lótenyésztési főosztálya, valamint a Keleti Lótenyésztési Kerület Parancsnoksága, úgyszintén az egyes méneskari tisztek, mind a legnagyobb előzékenységgel iparkodtak segítségemre lenni. Munkám kiadását pedig a Gróf Teleki Pál Tudományos Intézet kebelében működő Erdélyi Tudományos Intézet vállalta. Fogadják mindannyian hálás köszönetemet.

Ennek a munkámnak van egy nagy fogyatékosága: minden vizsgálatom csak kancákra terjedt ki; hogy miért, elmondom később. Minthogy azonban az összehasonlításoknál más fajtáknak szintén csak a kancáit vettem tekintetbe, az eredmények helytállóak.

Fentidézett munkámnak meglett az a boldogító eredménye, hogy a hucul lófajta ma országszerte ismert és megbecsült, tenyésztése a legjobb kezekben van, kihalásától nem kell tartani és így igen nagy hasznára lesz az államnak. Boldog lennék, ha a székely és a békási lófajta is ily nagyfokú megértésre találna.

Kolozsvár, 1942. október hó 17-én.

Dr. Hankó Béla
egyetemi ny. r. tanár.

I.

BEVEZETÉS

Amikor az erdélyi lófajták tanulmányozását elhatároztam, igen nagy gondot okozott a terv megvalósítása, mert tudtam, hogy az egyes helyek távol vannak egymástól, a falvak sok kilométer hosszúságban húzódnak a völgyekben, nincsenek megfelelő közlekedési eszközök és az emberek sem látják szívesen, ha idegen állít be a portájukra mérőbottal és fényképezőgéppel és a lovak iránt érdeklődik.

Mindez a nehézség egyszerre megszűnt, amikor az állami lótenyésztés hivatalos szervei meghívtak, hogy a Székelyföldön végzendő kancatörzskönyvezésben résztvegyek. Így az országrésznem csaknem egész lóállományát végignézhettem, hiszen sok helyen nemcsak a kancákat hozták el, hanem párjukat is, akár kanca volt, akár herélt. Gyertyánfy Aladár alezredessel, a székelyföldi állami méntelep parancsnokával és Dávid Ignáccal, a csíkszeredai gazdasági egyesület állattenyésztési osztályának vezetőjével vettem részt 1942. július havában a kancák állami törzskönyvezésében. Rövid ideig részt vett a törzskönyvezésben Micsky Imre méneskari ezredes, a keleti lótenyésztési kerület parancsnoka is. Munkámat a törzskönyvező bizottság szíves támogatásával, egyedül végeztem, a méréseket és a fényképfelvételeket magam készítettem. A törzskönyvező bizottság munkája egy-egy állattal sokkal kevesebb ideig tartott, mint az én 15 mérésem és fényképfelvételeim. A bizottság sok lovat első látásra elküldött, mert nyilvánvaló volt, hogy törzskönyvezésre nem valók, magam azonban ezek közül is sokat megmértem. Így, hogy a bizottságot fel ne tartóztassam, igen nagy hajszában kellett dolgoznom, hiszen naponta több faluban kellett a kirendelt lóállomány törzskönyvezését elvégezni. Egyedül barangolva sohasem láthattam volna meg annyi lovat, mint így, nem is beszélve arról, hogy felmérnem sem sikerült volna még töredékét sem, az így mérőbot alá fogott lovaknak.

A bizottság általában a 140 cm. marmagasságú (botmérték), vagy ennél nagyobb termetű kancákat válogatta ki. (V. t. 19.) Különösen kezdetben volt ez így, főként Dávid igazgató hatására, aki, mint minden erdélyi ember, Erdélyben mindegyik nagy termetű lovakat szeretne látni. Később a sok kitűnő

aprótermetű lovat látva, néhányat ezek közül is törzskönyveztek. Engem kezdettől fogva épen az apróbb lovak, különösen pedig a békási tájfajtához tartozók érdekeltek a legjobban, úgyhogy legalább 100 olyan kisebbtermetű kancát is megmértem, amelyeket nem törzskönyveztek.

A törzskönyvezett kancák nyakának baloldalára a velünk járó patkolómester mindjárt rásütötte a magyar koronát és egy három tagból álló számot, melyből az első tag a kanca születési évének két utolsó számjegye, a másik kettő pedig törzskönyvelési szám. (V. t. 20.) Az így megbillogozott kancák mentesek a katonai szolgálat alól és mint tenyészállatok használatnak. Minthogy kancatörzskönyvezés folyt, herélt lovat csak olyat láttam az összeseregltő lovak között, mely kancával volt párbafova a kocsi előtt. Ilyen aránylag kevés volt. Mént pedig a három „Góbé” nevű állami székelymentől eltekintve, egyetlenegy sem láttam, a vizsgált fajtából akadt azonban néhány fiatal méncsikó, amelyeknek nagyrészt újból elő fogják vezetni jövőre, hogy közülük a méntelepek részére apaállatoknak alkalmas méneket válogassanak ki.

A kancák igen nagyrésze mellett ott volt a csikó is. De sok kanca a havasi legelőn elvesztette csikáját, mert: a farkas fölfalta. Sok irtóztató sebekkel borítva követte anyját a bizottság elé.

Igen sok kárt tett a dúvad, különösen a Gyimesbükkre és Gyergyótölgyesre felhajtott kancák csikai között. E helyek körül, de máshol is, a csiki magánjavaknak óriási kiterjedésű erdőségei vannak, melyekben a vadászati jogot még nem adták ki, úgyhogy bennük a farkas nagyon elszaporodhatott. De rákapott a csikó- és borjuhúsra a medve is. Láttam olyan kancát, amelyről azt mondták, hogy amikor a havason csikáját megellette, már ott ült mögötte a farkas és várta a csikó születését, hogy aztán azonnal széjjeltépesse. A szomszéd hegygerincről látták ezt a tragédiát, anélkül, hogy a kancán segíthettek volna.

A havason az állatok ugyanis egyenkint külön-külön, vagy legfeljebb csak kis csoportokban legelnek. Nem legeltetik őket falkában, nyájban, ménesben vagy gulyában, és nincs is a pásztornak az állatokat a dúvaddal szemben megvédő komondora vagy kuvasz kutya. Van ugyan mindenütt valaki, aki a jószágra vigyáz, de ez a felügyelet inkább csak névleges, mert a messzire szétszóródott állatokat megvédeni nem tudhatja. Így aztán a farkas nagyon sok csikót széjjeltép. Ha a kancák észreveszik, bátran megtámadják az ordast és rendesen el is rugják a csikótól, de néha a csikó már annyira össze van marva (mint pl. V. t. 18), hogy később mégis csak elpusztul. De ha az irtóztató sebeket ki is heverte, egész életén ott viseli testén a farkastépés nyomait. (V. t. 17.)

Feltűnő volt az is, hogy milyen sok lovat hoztak le nyereg alatt, s a nyeregben rendesen asszony, leány, de néha csak apró gyermek ült. Az oláh asszonyok mind gyapjúfonalat fonva üldögéltek lépésben haladó lovacskájuk hátán. A nyereg minden esetben egészen ősi, magyar mintájú fanyereg, melyre csak ritkán terítenek valami szóttest. A fanyereg magyar vidéken egyetlen hevederrel van megerősítve, ugyanúgy, mint az ősi magyar nyereg, tehát a heveder mindkét végén félkari-ka van, amiket a ló bal oldalán segédszíjjal kötnek össze. A kengyel sok esetben szintén ősi szabású kerek és sokszor szélestalpú. A székelycsángók és az oláhok két hevedert használnak, az egyik heveder a ló hóna alatt, a másik a has mögött fogja át a ló testét. Ez a módszer alkalmazkodott a legelőn élő, tehát mindig igen nagyhasú lovakhoz, melyekről a közép- en elhelyezett heveder könnyen félrecsúszik. Az említett két heveder is rendesen olyan lazán van megkötve, hogy a nyereg lefordítható; a felülésnél tehát vagy fogni kell a nyerget, vagy igen ügyesen kell a ló hátára felkapaszkodni, hogy a nyereg helyben maradjon. (VI. t. 21—25 és VII. t. 26.)

Igen gyakran egy, néha két szeredást akasztanak a nyereg kápájára. A nyereg hátrafelé mindig farmatringot visel. Szűgyelő nincs. A kantározás szegényes, rendesen kötélből való, zabla nincsen, de néha nagykarikás csikózablát is látni. A leggyakoribb a kenderkötőfék, kantár nélkül, amikor a nyakoldal megfelelő veregetésével és combbal irányítják a lovat. A nők is férfimódra lovagolnak. A békási ló csak lépésben halad és amit a nyeregről elmondtam, mindaz csak erre a fajtára vonatkozik. A székely ló ritkán jár nyereg alatt, főleg székelyhám- ba fogva kocsit húz.

A székelyhámnak igen nagy hibája, hogy a ló nemcsak a szügyével, hanem a nyakló sajátságos szerkezete miatt, mely a baltavágásban fekszik, a marjával is húz. A húzó erővonal megtört s ezért a legtöbb lovon, amint a hám lekerült róla, látszott, hogy marja fel van törve (VII. t. 27).

Maga a lóállomány a sík vidékeken meglehetősen vegyes, rendkívül sok a jellegtelen állat közte. Amint azonban a dombosabb részek felé közeledünk, amint egy-egy szűkebb völgytorokba befordulunk, egyre inkább egységessé válik a lóállomány. Előbbi helyeken a székely, utóbbiakban pedig a békási fajta lép egyre jobban előtérbe.

Az előbbieket gyors szekereket húznak s a kancatörzskönyvező hely szekértáborhoz hasonlít, a békásiak meg mind nyereg alatt lépegetnek, kocsi elé fogott alig-alig akad közöttük. A sok tarka népviselet, a feltűnően sok asszony és leány színpompássá teszi a nyüzsgést. A vidék is szép. Ilyen környezetben jól esett a munka s haladt is.

II.

VISSZAPILLANTÁS

A magyar ló eredetére vonatkozó munkáimat ismertnek feltételezve¹ az erdélyi ló kialakulásának történetét csak nagy vonásokban és csak az utolsó három évszázadra visszamenőleg ismertetem.

A kitűnő, a török hódoltság idejében sok nemes arabs vérrrel feljavított, magyar és erdélyi lóállomány, a török kiűzését követő időben hihetetlenül megcsappant és megromlott. A megfogyatkozás oka az volt, hogy az országot felszabadító idegen katonaság minden használható lovat elvett a lakosságtól és kivonulása alkalmával, kivitt az országból. Az állomány leromlásának pedig az volt az oka, hogy a lakosság a megmaradt csikókat igen korán munkára fogta. Alig kétéves csikók hámbafogása vagy nyereg alá törése természetesen a lóállomány elcsenevészésére vezetett. Hozzájárult a bajhoz még az is, hogy alig volt valamire való fedező mén, hiszen a katonaság elsősorban a méneket vette el, s így itthon fedeztetésre is csak fiatal csikókat használhattak.

De hogy maga a lóállomány még ilyen viszonyok dacára is kiváló volt, bizonyítja, hogy a francia háborúk alatt az úgynevezett velitesek (önkéntesek), kik összeszedett lovaikon 1813 és 1814-ben Párisig nyomulva és visszatérve, lovaikért, amikor hazatérve itthon eladták őket, több pénzt kaptak, mint amennyiért vették őket. Ezek a lovak tehát a nagy és fáradságos út alatt nemhogy leromlottak volna, hanem még javultak. (I. t. 1).

Ugyanez volt tapasztalható egy évszázaddal korábban a kuruc-labanc háborúk idején is: az apró, a rossz bánás- és tartásmód miatt rosszul-fejlődött magyar és erdélyi parasztllovak oly tűzről, kitartásról, gyorsaságról és igénytelenségről tettek tanúbizonyságot, hogy az állandóan jól tartott és nagyobb termetű német katonai lóanyagon mindig túltettek, pedig jóformán sohasem volt részük nyugalomban.

---

¹ A magyar ló eredete. Debreceni Szemle, 1935. — Ősi magyar háziállataink. Debrecen, 1940. — A hucul ló és tenyésztése Turjaremetén. Kőlozsvár, 1942.

A magyar és erdélyi parlagi lónak tehát ősi kiváló tulajdonságai voltak és e kiválóságát a mostoha bánásmód ellenére is megőrizte. De maga a lótenyésztés mindkét testvérországban mindenütt hanyatlott, mert a legelőket a hihetetlenül felendült birkatenyésztés céljaira foglalták le. Minthogy pedig az örökös háborúk miatt katonalóra mindig nagy szükség volt, maguk a magyar királyok kezdték meg a magyar lótenyésztés szabályozását és a nyugati szemnek még mindig túlapró magyar ló testének megnagyobbítását.

Az első ilyen kísérletet III. Károly tette, aki Spanyolországból berber lovakat hozatott hazánkba a csak 155 cm. (szalaggal, ill. ököllel mért) marmagasságú magyar lóanyag feljavítására és testének növelésére. E lovak csak a Dunántúlon értek el némi módosító hatást a magyar lovakon, de Erdélyben megszerették és ettől kezdve felhasználták őket egyes mágnások. Utána Mária Terézia vette kezébe a magyar lónemesítés ügyét. Azzal kezdte, hogy Pesten lóorvosi iskolát állított, a hatóságokat nemesebb és nagyobb termetű lóanyag tenyésztésére szólította fel és a nagyobb termetű lovakat az adó alól is felmentette. 1774-ben szabályokat bocsájtott ki, kihirdetve, hogy milyennek kell lenni a jó lónak és ugyanekkor 2, 4, és 6 arannyal jutalmazta azokat a csikókat, amelyek e szabályzatnak megfeleltek. E mozgalom hatására némely megye közméneseket létesített, mások a jobbágyság lovainak használatára jó méneket adattak. 1777-ben a királynő új rendeletben a városokat is kötelezte a lónemesítésre, a jobbágyságot pedig a lovak kímélésére utasította és kihirdette, hogy a nagyobb termetű csikókat ezentúl szabad alkú után fogja a hadsereg vásárolni, viszont a katonaságtól kimustrált, de tenyészcélokra még alkalmas kancákat olcsón eladatta a vármegyéknek. Nemes török és német méneket vásároltatott és hozatott az országra, kibéreltette a borsódi ormosdi és a csallóközi enyedi pusztát a cseh lótenyésztő társaság részére, hogy az e helyeken cseh lovakból állítson föl méneseket a megyék számára. E társaság azonban működését az 1778-ban kitört háború miatt meg sem kezdhetette. Hogy azonban a királynő fáradozása némi eredménnyel mégis járhatott, bizonyítja, hogy 1781-ben a pesti lóvásáron, a kiküldött katonai bizottság már sokkal könnyebben tudta lószükségletét megvásárolni.

A magyar ló nemesítését illetve helyesen, termetének megnagyobbítását II. József is buzgón folytatta. Moldovából és Ukrajnából 60 mént hozatott; azokat a megyékhez szétosztatta azzal, hogy őket a jobbágyság szabadon használhassa kancáira. Felállította 1785-ben a mezőhegyesi ménest Gr. Hoditz tábornok és Csekonics kapitány vezetése alatt, — utóbbi nevéhez fűződik a magyar lónemesítés terén a legnagyobb eredmény, —. A mezőhegyesi ménes feladata volt az egész ország lóállományának megnemesítése, de főképpen Pest-, Bé-

kés-, Bihar-, Szatmár-, Arad- és Csongrád megyében, valamint a Jász-Kun területben. Aztán rendeletet adott ki, hogy választassék ki az említett megyékben 2000 nagyobb termetű kanca, a mezőhegyesi méneket vigyék el azokba a helységekre, ahol a kiválasztott kancák vannak, minden kancatulajdonos a kancája fedeztetése után 1 frt ajándékot kap, a nemzett csikót pedig szabadon eladhatja bárkinek, bármily árért, de ha vevőt nem talál, megveszi a hadsereg, m. p. az egyéves csikót 18—24, a kétévest 35—45, a háromévest pedig 65—75 frt-ért. Az a gazda, aki három ilyen csikót nevel, jutalmul a királyi ménesből egy anyakancát kap, végül, ha a jobbágyságból kifizetődik, hároméves csikájáért ménesbéli anyakancát kaphat. Megtiltotta, hogy a megyék méneket vásárolhassanak és helyettük a királyi ménesből ígért apaállatokat. A mezőhegyesi ménest pedig addigi javadalmán túl, évente 10.000 frt-tal látta el.

Ferenc folytatta II. József elgondolását. 1804-ben elrendelte, hogy a megyék nemes méneket szerezzenek be a jobbágyság ingyenes használatára s e célra, a mezőhegyesi ménesből községnek 30, megyének 50, magánembernek pedig 70 aranyért lehetett venni méneket. Felemeltette a katonaság részére vásárolt lovak árát és azt a birtokost, aki a legtöbb remondát állította, 1000 frt-tal jutalmazta és nyilvánosan megdicsérte, azokat a községeket pedig, amelyekről a mezőhegyesi ménes igazgatósága bizonyította, hogy a legjobb remondákat szolgáltatják, az adó alól is fölmentette. A pesti gyepen Medárd-napján löverseny tartását rendelte el és díjúl egy szép mént és két szép kancát adományozott a mezőhegyesi ménesből. Azon kívül szép négyéves mént nyerhetett az, aki ez alkalommal a legszebb saját tenyésztésű két mént bemutatta. Azt a kancát pedig, amely a katonaságnak remondát adott, az előfogát terhe alól is fölmentette. Végül pedig megengedte, hogy a gondos lótenyésztők a mezőhegyesi arabs és spanyol méneket tenyészcélokra ingyen igénybe vehessék.

1789-ben Bábolnán újabb királyi ménest állíttatott, mely nagyságára nézve negyede volt csak a mezőhegyesinek, a tenyészanyag nemessége szempontjából azonban azzal teljesen egyenrangú volt. A bábolnai ménes kezdetben csak fióktelepe volt a mezőhegyesinek. Csekonics kapitány, aki a mezőhegyesi ménest 21 évig igen szép eredménnyel vezette, oda az említett méneken kívül 500 drb. cserkeszföldi származású anyakancát szereztetett, amikhez a legjobb katonalovak kiválogatásából még 150 kanca került. Ezeket a lovakat a vasas lovasság állományából válogatták ki, tehát a legnagyobb termetű kancák voltak. Bábolnára ellenben mindjárt kezdetben tisztán arabs fajtájú lovak kerültek.

Az uralkodók buzgólkodásának eredményeként Magyarországon is, Erdélyben is, számos magánménés létesült királyi

ménesszakértők útmutatása és vezetése mellett. Túlmesszire vinne, ha a méneseket egyenkint ismertetni akarnám, de talán nem lesz fölösleges, ha megnézzük, hogy ekkor ugyanabban az esztendőben a két testvérországban hány magánménés volt és milyen volt a lóanyaguk. Erre a célra legalkalmasabb az 1812 esztendő, melyből ilyen összeállítások már vannak.² A két királyi ménesen kívül volt tehát Magyarországon 40, Erdélyben ellenben 124 kisebb nagyobb magánménés. Míg a magyarországi magánménesekben nagyobb számú és nagyobb termetű lovakat tenyésztettek, addig az erdélyi nagyobb számú, de kisebb létszámú ménesek nagyrészt apró termetű magyar és moldovai lovakat tenyésztettek. A magyarországi magánménések közül csak 12-ben tenyésztették a régi magyar keleti vérrrel kevert fajtát, míg az összes többiben spanyol, nápolyi, arab és angol vért keverték a magyar lóanyagba. Így pl. Károlyi gróf Nagykárolyban tiszta angol telivéreket, Erdődy gróf Galgócson spanyol és nápolyi vérről, nagytestű kocsilovakat, Festetics gróf Keszthelyen pedig tiszta arabfajtájú lovakat tenyésztett.

Az erdélyi ménesek lovai túlnyomó többségükben a régi magyar-erdélyi fajta lovai voltak, s ha javították őket, akkor az főleg ukrainai vagy arabs vérről történt. Voltak azonban mágnások, akik a nagyobbtermetű délnyugati fajtákat tenyésztették, pl. Bánffy báró ménese Bonchidán ekkor tiszta spanyol eredetű 16 markos kancákból állt. Spanyol és nápolyi eredetű kancákat tartottak mások is, így Bethlen Ádám gróf Bonyhán, Bethlen Pál Kövesden, Bethlen Imre Berkenyesen, Bornemissza Lipót Görgényben, Eszterházy gróf Orbazán, Haller László gróf Vidraszegen, Teleki Mihály gróf Sárpatakon, Teleki János gróf Nagysármáson, Vass Sámuel gróf Nagyalmáson és Wesselényi báró Gyéresen. Igen sokan voltak azonban, akik az ősit ukrainai, arabs, tatár és moldovai vérről akarták javítani. Az irányzat Erdélyben is ugyanaz volt, mint Magyarországon: megnagyobbítani a tenyésztett lófajta testét. Míg ez Magyarországon mindenütt sikerült is, Erdélyben általában véve nem vezetett eredményre, amiben a rög hatása nyilvánult meg: Erdélyben minden fajtájú ló kisebb, mint Magyarországon. Erdélyben tehát a régi ménesekben tenyésztett lóanyag is egységesebb volt, mint a magyarországiaké, s a megneemesített lóanyag nem állt 14.5—15 markos, tehát 147—157 cm.-nél nagyobb marmagasságú lovakból.

A legtöbb erdélyi ménés az 1848—49-iki szabadságharc alatt megszűnt, a lóállomány pedig össze-vissza keveredett.

Amikor a magyar alkotmányos élet újból megindulhatott és a katonai ménesek magyar állami ménesekké lettek, újból

² Kovács B.—Monostori K., *A ló és tenyésztése*. Budapest, 1905.

megindult hazánkban a lótenyésztés. Magyarországon Mezőhegyes, Bábolna és az 1853-ban létesített kisbéri ménes mellett felmerült a szüksége annak, hogy karszti hazájukból az Alföldre telepített lipizzai törzsnek megfelelőbb hegyvidéki elhelyezést keressenek. A választás Erdélyre esett. I. Ferenc József 1873. X. 21-én rendelte el ebből a célból a fogarasi állami ménes felállítását és az első lipizzai lószállítmány Mezőhegyesről 1874. VI. 16-án meg is érkezett Alsó-Szombatfalvára. A fogarasi ménes neve alatt ismert ménes ugyanis Alsó-Szombatfalván, Alsó-Utsán, Felső-Venecén és Alsó-Komanán volt elhelyezve. Az első szállítmányban az 5 lipizzai tenyészménen, 49 anyakancán, 13 szopós méncsikón, 22 kancacsikón és 5 csikóshátaslovon kívül, még más fajtájú lovak is voltak: arabsfajtájú, volt 12 anyakanca, 2 csikóshátasló és 4 méncsikó; 8 anyakanca, 7 egyéves kancacsikó és 1 hátasló az erdélyi Incitato fajtából, 4 anyakanca és 2 igásló a norfolki ügető fajtából, végül 1 próbacsődör és 2 hátasló pedig az angol félvér fajtából is ide került.

De az említett másfajtájú lovakat csakhamar ismét elvitték és helyüket az udvari ménesből ismételten vett lipizzai kancákkal és ménekkel pótolták.

A lipizzai tenyészetnek éppen Erdélybe való áthelyezésénél nemcsak a hegyvidéki elhelyezés játszott szerepet, hanem az az elgondolás is, hogy a lipizzai ló nagyon hasonlított az Erdélyben kitenyésztett úrilóhoz, melyben mint fentebb láttuk, szintén sok spanyol-olasz és arab vér volt. Hogy a régi erdélyi úriló csakugyan hasonlított a tisztán tenyésztett lipizzai fajtához, azt Zech (*) 1875-ből származó munkája igazolja, melyben az erdélyi lovat így írta le: „Középnagy, arányos, sokszor kissé kosorrú fej, jó állású fülek, nagy szemek és orrnyílások, szépen ívelt, magasan hordott és a fejvel tetszetősen összekötött hattyúnyak, rajta a fej függőlegesen elhelyezve, inkább széles mint keskeny szügy, gömbölyű törzs, kissé alacsonyan tűzött farok, szép állású lábak, néha kissé lágy csüdök és igen jó paták e lovat kiváló katonalóvá teszik; felkarja izmos és inas, de a szárhoz képest rendesen túlrövid, ami miatt a ló járása magas”.

A lipizzai tenyészetnek mind Felső Venecén, mind pedig Lupsa környékén jó hegyilegelők állottak rendelkezésére. Az itt nevelt lovak jók és szépek voltak, de hiányzott belőlük az ősi lipizzaiak magas, tetszetős mozgása. A lipizzai tenyészet mégis alig hagyott nyomot az erdélyi lóállományban. Ez azal magyarázható, hogy az erdélyi lótenyésztők mindig, épúgy mint ma is, nagytermető lóra vágytak. Az erdélyi gazdák közhajára ezért 1894-ben Mezőhegyesről és Kisberről 29 angol

* L. von Zech, *Das Pferd*. Wien, 1875.

félvér anyakancát és egy mént helyeztek Fogarasra és mikor ezt az angol félvér ménest 1898-ban Kolozsra helyezték át, Fogarason csak a lipizzaiak maradtak. De sajnos nem sokáig, mert az egyre nagyobb mértékben fellépő havivakság miatt 1914-ben az egész lipizzai ménest Bábolnára vitték át. A három leghíresebb fogarasi lipizzai tenyészmén a 155 marmagasságú pej Favory, a 158 cm. magas szürke Pluto és a 154 cm. magas nyárfekete Conversano I. volt.

A lipizzai ménest el kellett tehát vinni Erdélyből, ahol ilyen módon csak a kolozsi angolfélvér ménes maradt a világháború alatt. Erdéllyel együtt természetesen ez is elveszett. A visszerült Északerdélyből és a Székelyföldről a visszavonuló románok minden valamire való lovat magukkal vittek. Amit azután később visszaadtak, annak nagyrésze útközben éhenpusztult, a megmaradt rész pedig még ma is sínyli az akkori bánásmódot. Úgyhogy Erdély lóállománya az átvételkor egészen hihetetlenül le volt züllesztve.

Téves a román szerzőknek az a nézete,³ hogy a székely ló a romániai lóból származik. Az évszázadok alatt az erdőségekben észrevétlenül beszüremelő oláhság hegyi juhásztor volt, a lóhoz nem értett és azt nem is szerette. S hogy ezen a téren nem sokat változott, éppen a visszatért lovak síralmas állapota bizonyítja.

A magyar állam aztán ezen a téren is óriási áldozatokkal hozzáfogott a lóállomány emeléséhez. A lakosságnak rendkívül csekély árért jó lovakat, főleg kancákat osztottak ki (az ú. n. akciós lovak), amiknek azonban legnagyobb része a hegyvidékre nem való, alföldi, magas termetű ló. Érdekes, hogy az erdélyiek mégis lehetőleg mindig nagy lovat kértek. Akinek nagy lova van (rendesen sovány szegény pára), az lenézi apró lovas társát.

Az állam igen helyesen, ha már apró termetű hegyi ménekkel Erdély részére nem rendelkezett, minden fedeztetési állomásra lehetőleg lipizzai mént is állított. És hogy a lakosságnak kedvezzen, a lipizzai mén fedeztetési díját félárban alapította meg, abból az elgondolásból indulva ki, hogy az olcsóbb mént jobban fogják használni. Az eredmény éppen fordítva jelentkezett: az angol félvérek és az arab mének is, kétszer annyi kancát fedeztek, mint a székely kancákhoz inkább való és félárú lipizzaiak. Úgyhogy most, azt hiszem, az apró ménnek és a lipizzaiak díját igen tekintélyesen fel kell majd emelni, mert a gazda úgy gondolkodik, hogy egyszer egy évben megfizeti a nagyobb díjat, hogy jó csikót kapjon, s az olcsó mén biztosan rosszabb, mint a drága!

³ N. Filip—G. Manolescu, *Studiu despre Animale Domestice din România*. București, 1912.

Feltűnő az is, hogy ha már a nagyobb és kevésbbé megfelelő mént választják, tetézik a helytelenséget azzal, hogy pejkcancára szürke mént és szürke kancára pejt vagy feketét választanak! Ezen a téren felvilágosító munkára is szükség van. Mert míg a gazda szabadon választhat a felállított mének között- s a fedeztetési állomáson nem odavaló nagy termetű mének is vannak, mindig előfordulhat, hogy apró kancájához nagy mént, szürkéjéhez pedig feketét választ. A tudatlanságot a csikó sínlyli meg. Láttam is egy-két olyan tarka csikót, hogy cirkuszbán lehetne mutogatni.

III. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

A lóról és lótenyésztésről írt és a magyar viszonyokat tárgyaló legrégibb munkákban az erdélyi lovakról semmit sem találunk. E régi munkákat mégis felsorolom az irodalomjegyzékben, mert egyébként sok érdekes adat van bennük.

De Klatte 1814-ben Pesten megjelent német munkájában⁴ már rendkívül érdekes megállapítások vannak. Így pl. hangsúlyozza, hogy a kézből fedeztetés alkalmával meddőnek bizonyuló kancákat kertbe vagy más hasonló szabad helyre kell kiengedni, ahol nyugodtan és biztonságban érzik magukat és megszoknak. Ha aztán ide vezetik be a mént, az a sárló kancát a legalkalmasabb időpontban és minden emberi zavaró momentumtól mentesen fedezi és az eredmény rendesen fogamzás.⁵ Ugyanazt mondja tehát, amire a turjaremetei huzul ménés parancsnoka maga rájött: hogy az éveken át meddőnek bizonyult kancák is fogamzanak, ha a ménnel együtt szabadon legelnek.

Igen érdekesek a következő megállapításai is: „A divat és a kultúra sok jó mellett sok káros hatást is hozott Magyarországra. Amíg a magyar nemes nem ismerte a divatot és a velejárókat, a harcban és vadászatban lelte az örömét; ekkor az igazi magyar még szégyenletesnek és lealázónak tartotta, hogy kocsiban utazzék, akkoriban a közepes nagyságú, az inkább kistermetű, mint nagyobb lófajtát, vagyis az igazi magyar lófajtát szerették, mert ez felelt meg a legjobban a szükségletnek. Minthogy azonban ma már inkább kocsiznak, mint lovagolnak és a keleti szokásokat a német és francia szokásokkal cserélték fel, továbbá a nagytermetű nyugati lovakkal is túlon túl megismerkedtek, és e lovak úgy a fényűzésnek, mint a szükségletnek hizelegnek, a legtöbb magánménésben azon iparkodtak, hogy efféle lovakat termeljenek”.⁶

---

⁴ Klatte, *Aphorismen über die Pferdezzucht nebst einer Abhandlung über die natürliche Bestimmung der Vervollkommnung der ungarischen Race*. Pesth, 1814.

⁵ Uo. 30. o.

⁶ Uo. 68. o.

„E divathóborttól Erdély maradt a legtisztább. VI. Károly császár óta, amikor a tradíciók szerint idegen nagyurak igen sok spanyol mént hoztak Erdélybe és azt az ottani lóanyag feljavítására használták, az erdélyiek mindeddig ebben, a tapasztalat által legjobbnak megismert irányban dolgoztak tovább és azokban az időkben, amikor újabb méneket a fajta felfrissítésére behozni nem lehetett, inkább saját lófajtáját tenyésztette tovább mindenki, semhogy idegen méneket használjon, melyek a már kialakult fajtát megronthatták volna”.⁷

Erdélyben tehát a spanyol méneket és az általuk módosított fajtát szerették a XVIII. század végén. Hasonlót mond Erdélyi Mihály is⁸ német nyelven Bécsben 1820-ban megjelent munkájában: „Az erdélyi ménese, melyek már régen híresek erőteljes, kitartó és elég nagy lovaikról, az egész országban széjjel vannak szórva és rendesen aprók, úgyhogy minden földbirtokos, legalább saját szükségletének fedezésére lovat is tenyészt. Hatodik Károly alatt, spanyol mén, régebben pedig török, perzsa és arab fedezőmén a lótenyésztést és lóanyagot itt sokkal jobbra tették, mint Magyarországon”.

Magyarországon ugyanekkor Pethe Ferenc szerint „kit-siny, futós” lovak voltak.⁹

Dicséri az erdélyi lovat Huzard is¹⁰ 1827-ben megjelent munkájában. Így ír az erdélyi hátszlóról: „Erdélyből ismétlen hoztak be lovakat Magyarországra és ilyeneket láttam ott néhány ménesben, de főképpen Bécsben magánemberek istállóiban. Erdély az osztrák birodalom tartományai között a legjobb ménesekkel rendelkezik. E ménesekből való lovak igen nagy hírnévnek örvendenek. Valóban igen kecses és kellemes hátszlovak. Igen kevésbé keverték és keresztezték fajtájukat. Úgy mondják, mindjárt kezdetben egy spanyol fajtát vezettek be a legjobb ménesekben, hogy az ottani fajtát megnevelésük. Azóta pedig csak néhány legkitűnőbb minőségű török és arab lovat vittek be az országba és e vér sok nemzedéken át, hála az emberek gondosságának, az ottani lovakat a mai magas fejlettségére emelte. Egyike ez a legszebb hátszló fajtának”. Huzard megemlíti még, hogy marmagasságuk 150—160 cm. (D'un metre cinquante a soixante Centimètres.)

⁷ Uo. 71. o.

⁸ M. von Erdélyi, Versuch einer Zoophysiologie des Pferdes... nebst über die vorzüglichsten österreichischen Pferde-Racen und Gestütte. Wien, 1820. 91. o.

⁹ kisszántói Pethe F., Pallérozott mezeli gazdaság. III. Darab. Sopron, 1805. 465. o.

¹⁰ J. B. Huzard, Nachrichten über einige Pferderacen, Gestütte und Remonten im österreichischen Kaiserthume. Wien, 1828.

Sorrendben a következő, Alistai Mátyus Nepamuk János „A nemzeti lovag” c. Pesten 1828-ban megjelent műve.¹¹ Ebben ezeket írja: „Az Erdélyi ló a’ fennevezett Birodalomban lévő fajták között legjelesebb. VI. Károly császár’ idejében sok birtokos nagy Urak által Spanyol Országból kihozott ménnek (mellyek Erdély Ország’ éghajlata alatt sikeresen tenyésznek) ennek lova fajtát nemesítették és tőfajok mostanság is nagy áldozatokkal rendszeresen fenntartatik”.

„Az Erdélyi ló, melly a’ lovazásra szer-felett kellemetes, közepszerű magas, tetszetősen hajlott fejét ékesen hordja; fülei hosszúak, de jól állanak; szemei nagyon tüzesek, szája hegyes; pofái keskenyek; nyaka erős és hosszú, szegye széles, teste erős, izmos ágyékai alatt állók; fara hosszú és gömbölyű, alsó előlábszárai hosszúak, miért maga alá játszó és fel-séges a járása”.

„Minthogy az Erdélyi lovak idegen vérrel ritkán és csak néha-néha Arabs vagy Török fajjal felfrissítetnek, ezek tulajdon fajok czimerét fenntartják”.

A továbbiakban aztán felsorolja az erdélyi magánméneseiket, számszerint 145-öt, s ebből kitűnik, hogy igen sok ménesben spanyol, nápolyi, arabs, ukrán, sőt már angol lovat is használtak a nemesítésre.

Ujfalvy Sándor emlékirataiban¹² leírja utazását 1831-ben Szamosújvártól Pestig. A 153. lapon ezt mondja: „Két sovány székely fajú lovát egész út alatt egy szem abrakban sem részesítette, de a feneketlen sarakban mégis soha fenn nem akadtak, sőt rebenczeségből néha meg is ragadtak. Ily vas kitartás a székely ló erénye”. Majd pedig a 212. lapon így ír: „Egyébiránt a keleties főkelléket, a tüzes jó paripát, a magyar földön nem találtam kielégítőleg. Erdélyben ez jobban áll. De csakis ez az egy”.

Báró Wesselényi Miklós: Teendők a lótenyésztés körül (Kolozsvártt, 1847) c. művében¹³ az erdélyi lóról ezeket írja: „Tudva van, miként keleti származású lova honunknak, habár nem nagy s rossz tartás által — kivált a köznépnél — felette elaprósodott, — de zömök, köpcös és izmos alkotással birt, s igen jó mozdulatú, és sokat győző volt”.

„Tudva van az is, hogy ugyanezen faj egészen elváltozott. A mult század első negyede után ugyanis az akkori divat következtében: spanyol, nápolyi, dán, s több ily fajú apalovak hozattak akori ménes gazdáink által e honba. Mindezen lovak

¹¹ Alistai Mátyus N. J., A Nemzeti Lovag, az az a Lótudomány vizsgáló ismeretére vezérlő rendszeres oktatás. Béts, 1828. 113. o.

¹² Ujfalvi S., Emlékiratai. Kolozsvár, 1941.

¹³ Vö. még: báró Wesselényi Miklós, A régi híres méneseik egyik megszűnésének okairól. Pesth, 1829.

nagyobbára egyenesen az éjszaki vérből származottak lévén: az erdélyi keleti származású lovakkal teljes ellentétben állottak, s egészen különböző s ellenkező tulajdonúak s alakúak voltak. Minek következtében amazokat egészen átalakították; de sok tekintetben nagyon is rontották!”

„A császári ménnek is hason eredetűek voltak; s ha tették is az úgynevezett paraszt lovakat nagyobbacskákká; de e nagyobbodás többnyire jóságuk rovására történt” (11. o.).

Megjegyzem, hogy már 1782-ben 54 ilyenféle császári mén fedezett Erdélyben. Mindegyik régi szerző, különösen Mátyus, Ujfalvy és Wesselényi tehát egyaránt megmondja, hogy az eredeti ősi, aprótermetű, zömök és kitartó erdélyi ló nyugati divat hatására mesterségesen megnagyobbítási kísérletezés áldozata lett, mely idegen vérhatásra eredeti alakjából és tulajdonságaiból kivetkőzött. Különösen áll ez az erdélyi úrilóra, mert, mint Wesselényi mondja „A köznép lovaira azon divat kevésbé hatott...”

Igen érdekes a következő megállapítása is, mellyel a behozott idegen ménnek vérrontó hatását magyarázza: „a sokkal nemtelenebb északi vérrel elegyítése a keletinek csak úgy sikerülhet, ha északi (mely nevezett alá kell a német fajok minden nemét sorolni) fajú kanczák nemesebb vérű keleti ménekkel párosíttatnak. Hosszas tapasztalás bizonyítja, hogy ha ellenkezőleg keleti fajú kanczákhoz német eredetű ménnek használtatnak: ivadékuk mind inkább aljasodik”. Éppen ezért Wesselényi az eddig használt apaállatok helyett apai ágon keleti vérű angol méneket ajánl az erdélyi lovak megnagyobbítására. „Hogy mily jól illik angol telivér s olyantól származó mén erdélyi parasztkanczákhoz: azt minden kétségenkívülivé teszi a már létező úgynevezett székely félvérló”. Megjegyzem a teljesség kedvéért, hogy az angollal való nemesítést 1823-ban kezdték el Erdélyben.

A mezei gazdaság könyvében is találunk megemlékezést az erdélyi lóról¹⁴: „meg kell e helyen még emlékeznünk a Székelyföldről, mellyen jelenleg is legtisztább állapotában létezik a hajdani magyar ló. Számát hozzávetőleg sem határozhatjuk meg; minősége azonban --- mint illetékes forrásokból értesülünk --- valamint hajdan, úgy mostan is igen jeles. Hozzáértő tehetséges embernek egy kiállítandó jeles magyarfajú méneshez alapot --- úgy hisszük --- innen legkönnyebben s legbiztosabban lehetne szerezni”.

Kovácsy, B. és Monostori, K. szószerint ezt írja¹⁵: „Az erdélyi ló eredete ott keresendő, ahol a magyar nemesítetlen

¹⁴ Korizmics L.—Benkő D.—Morócz I., Mezei gazdaság könyve. I. Pesten, 1855, 453. o.

¹⁵ i. m., 386. o.

parasztlóé; a különbség a kettő között azonban mégis lényeges, mert az erdélyi ló nemesítésével miként arra annak helyén rámutattunk, úgyszólván századok óta foglalkoznak, miért is az erdélyi ló a legutóbbi időkig általában jobb hírnévnek örvendett, mint a magyar ló. Erdély fekvésénél fogva gyakrabban érintkezett a Kelettel, miért is lovai sokszorosan keveredtek keleti származású lovakkal, de meg Erdély főurai a multban nagyobb kedvvel foglalkozván a lótenyésztéssel, nem csuda, ha lovaik még e század első felében is többe érőnek ösmertettek el, mint a magyar lovak. A hazai alanynak tehát részint a keleti, részint pedig a spanyol vérrel keresztezése folytán keletkezett az erdélyi ló, amely a magyarországiaktól egészen elütő jelleggel bír s leginkább a már bemutatott lipizzai lóhoz hasonlít. Ez a ló t. i. egészben kellemes benyomást tesz a szemlélőre, testhez arányos fejével, jól alakult nyakával s nagyban és egészben a kissé hosszú ágyék, csapott far és nem éppen ritka gacsos állástól eltekintve, elég jól alakult testével. De nem testalakulása, hanem tulajdonságai miatt tett annak idején oly nagy hírre szert az erdélyi ló. Ezek közül győzősége, edzett, szilárd szervezete emelendő különösen ki. Olyan tulajdonságok pedig ezek, melyeket eléggé megbecsülni nem lehet s melyeket fenntartani, sőt öregbíteni minden erdélyi tenyésztő első sorbani feladata.

„A másik különleges lova Erdélynek a *székely ló*, amely még a magyarországi ember előtt sem ösmertlen, mert egészen Aradig, sőt még azon is túl, elvontatja vele a góbé — habár ma már igen ritkán — borvizes szekérét. Erre az igénytelen kis lóra a nemesítetlen parasztló fentebb adott leírása kevés eltéréssel ráillik, azzal a különbséggel, hogy ez lehetőleg még amannál is kisebb”.

„Végül azután a *mokány ló* említendő fel, mely itt is, mint Máramarosban, dézsákat és abrancsokat hord s mely kicsinységéről, bozontos farok és sörényszőreiről könnyen felismerhető, különben egészen jelentéktelen szerepet játszik Erdélyben is, amennyiben csak havasi mokányok tulajdonában található fel”.

Az új magyar Brehm szerint¹⁶: „A *székely ló* a régi magyar parlagi ló változata, leginkább Erdély keleti részén található. Kisebb, zömökebb és durvább szervezetű a magyar parlagi lónál. Marmagassága 120—130 cm. Az utolsó fél évszázadban arab és lipizzai lovakkal nemesítették”.

„Az északkeleti és keleti Kárpátokban egy sajátos lófajtával találkozunk: a *mokány lóval*. Ott húzza a terhet a meredek hegyoldal kígyózó ösvényein, bátran lépked a szakadékokat áthidaló pallón és gyakran vígan üget az évszázados töl-

¹⁶ III. kötet, Budapest, 1928.

gyes és fenyves hűvös útain. Leereszkedve a bányába, ott is megtaláljuk a sötét tárnokban futó csillék elé fogva. Kistestű, zömök állat. Marmagassága 110 cm. Leggyakrabban sötétpej vagy fakó színű. Feje burkolt, nyaka rövid, törzse zömök, mellkasa dongás, lábai rövidek, jól izmoltak. Üstöke, sörénye, farka durva, bozontos".

Filip, N. és Menolescu, G.¹⁷, akik Románia háziállatairól könyvet írtak, megkülönböztetik a következő lófajtákat: 1. moldovai ló, 2. hegyiló, 3. jalomicai ló és 4. dobrudzsai ló. A legutóbbi megint négyféle lehet: a) tulajdonképpen dobrudzsai, b) besszarábiai, c) erdélyi vagy mokány és d) keverék fajtájú ló. A moldovai lóról elmondják, hogy ez a legszebb, marmagassága 140—150 cm. Leírásukban is, az arabshoz hasonlítják, de a mongol lóból származtatják(!)

A hegyilónak sokféle helyi változata van, de mind egyetlen fajta tagjai. Marmagasságuk 125—130 cm. Küllemében nagyon hasonlít a moldovai lóhoz, csak kisebb annál, úgyhogy minden valószínűség szerint ugyanolyan eredetű. Egyébként így írják le: „Fejének ugyanolyan az alakja, mint a moldovaié, homlokvonala egyenes vagy néha domború, de lehet homorú is. Szemei ugyanolyan jellegzetesen kifejezőek, ugyanaz a tűz van bennük, fülei kicsik, igen mozgékonyak, sörénye dús és hosszú, hasa nagy, fara rövid, széles és csapott. Farkát szépen hordja, lábai kiválóan erősek, de ugyanolyan hibások, mint a moldovaiaké: kifejezett téhenállásúak. Szinte legtöbbször pej, gyakori a szíjjaltság. A hegyiló tehát ugyanabból a törzsből származik, mint a moldovai ló, csak alacsonyabb és tömzsibb. Lábai biztosak, óvatosan lép, valósággal kitapogatja a helyet, ahova lép, emellett fáradhatatlan, igénytelen és szelíd. Hasonlít a huculhoz".

A jalomicai lófajta eredetét kutatva kimutatják, hogy azt Erdélyből a Havasföldre kivándorolt oláhok vitték oda ki magukkal. „A jalomicai ló nem lehet tehát más, mint a régi erdélyi ló, ugyancsak keleti származású, de keveredve lehet úgy a magyar lóval, mint beszarábiai orosz lóval is".

„Jóval nagyobb, mint a moldovai- és a hegyi fajta, általában 150—155 cm. a marmagassága. Rendkívül hasonlít a magyar lóhoz: feje nagy, húsos és vaskos álkapsú(!) Fülei nagyok, kevésbé éberek. Szemei nem olyan kifejezőek, arckifejezése sem oly nemes és büszke, mint a hegyi- vagy moldovai lóé. A homlokvonal egyeseknél domború, ami a magyar ló befolyását mutatja(!) a test felépítése sem annyira arányos, nyaka túl rövid és húsos a fejhez képest. A mar gyakran nagyon kiemelkedő, háta hosszú, fara csapott, farka mélyen tűzött és csunyan hordott. Lábai erősek és jók. E ló bár nem

¹⁷ Vö. 3. jegyzetet.

szép, de igen kitartó, háta és kocsilónak egyaránt kiváló. Sokkal ellentállóbb, mint a Magyarországból importált magyar lovak, melyek egyáltalában nem ellentállók(!). Csunyaabb, mint a magyar ló, de sokkal jobb és kitartóbb”.

A dobrudzsai ló négyféle fajtája közül, bennünket a szerzők által a 3. csoportba sorolt erdélyi vagy mokányló érdekelt. Ez, szerzők szerint ugyanolyan, mint a jalomicai, vagyis: magas termetű, kosorrú és csunya küllemű („talie mare, cap cam berbecat și cam urît; puțini armonici în formele lor, rezistenții”). 79. o.). Egyébként hangsúlyozzák, hogy ezt a fajtát Erdélyből vitték ki Dobrudzsába.

A felsorolt irodalmi adatok azt bizonyítják, hogy az erdélyi ló, mely kezdetben a magyar parlagi lóval testvér volt, másirányban fejlődött és — legalább nemesített része — már régen igen híres lett.

Láttuk az előző fejezetben, hogy Erdély mágnásai igen korán elkezdtek lóállományuknak tarpánvérű nyugati fajtákkal való nemesítését. Az erdélyi úri ló tehát hamarosan megváltozott. Minthogy pedig a nagyobb birtokok és ezekkel együtt a magánménesek Erdély síkabb részein voltak, e területek lóállománya lassankint mindjobban elütött a hegyi zugokban és völgyekben fekvő székelység lovától. „Bögözön felül a harcsa és a mágnás meg nem él” mondja egy székely közmondás. Bögöz kis székely falu a Kükölli völgyében, ahol vége a sík- és jó földeknek és kezdődik a köves talaj. A hegyvidéken tehát a sok idegen hatástól mentesen maradt meg a lóállomány és mai napig sokkal jobban megőrizte ősi jellegét, mint a fennsíkokon és széles lapos erdélyi völgyekben. Az állam természetesen gondoskodott a legeldugottabb hegyi falvak kancáiról is és állami fedezőméneket küldetett ki. Így pl. 1901-ben a sepsiszentgyörgyi méntelepről az ottani, a homoródi és a dési teleposztályokra és a környező falvakba a következő állami méneket vezényelték: 33 angol telivért, 126 angol félvért, 11 arab telivért, 52 arab félvért, 67 nőniuszt, 20 gidránt és 63 lipizzait. Ebből a 372 darabból Kisberről 28, Bábolnáról 59, Mezőhegyesről 91, Fogarasról 62 és vételből pedig 134 drb. mén származott, túlnyomó többségük tehát alföldi ló volt. Közülük a legkisebb marmagassága 156 cm. (arab), a legnagyobb pedig 175 cm. (angol), az átlagos marmagasság pedig 160 cm. körüli volt. Általában tehát túlnagyok voltak az erdélyi kancákra.¹⁸

Az erdélyi magánménesekben is szakítottak a kísérletezéssel és vagy angolt vagy arabot vagy pedig lipizzait tenyésztettek. 1903-ban pl. a homoródi ménteleposztály területén 12

¹⁸ Magyarország területén az 1901. évben állami ménekkel létesített fedezett állomások, stb. törzsménei kimutatása. Budapest, 1901.

magánménésben volt 4 angol telivér, 232 angol fél- és három-negyedvér, 10 arabs és 10 lipizzai tenyészkanca, összesen 256 drb. s ezekhez 5 angol telivér, 5 angol félvér, 1 arab és 2 lipizzai mén tartozott, amikből 10 magánmén, 3 pedig állami mén volt. A szépsiszentgyörgyi teleposztály területén 6 ménés volt s bennük 8 angol telivér, 85 félvér és 78 arab tenyészkanca (összesen 171 drb.) s hozzájuk 2 telivér, 1 félvér és 1 arab mén; fele állami, fele magánmén volt. Végül a dési ménteleposztály területén 32 ménésben 5 telivér, 456 félvér, 42 arab és 30 lipizzai tenyészkanca (összesen 533) volt, s hozzájuk 7 telivér, 11 félvér, 3 arab és 1 ügetőmén tartozott. Ebből a 22 apaállatból 14 volt állami, 8 pedig magántulajdon.¹⁹

Az állam maga is sokféle tenyészmént tartott Erdélyben és ezek egyes körzetek lóanyagára rányomták saját fajtájuk bélyegeit. A románok még hidegvérű méneket is használtak.²⁰

¹⁹ Uo.

²⁰ A hivatkozott irodalmon kívül még a következő munkák adnak becses adatokat a magyar lófajták történetéhez: G. G. Ammon, **A legjobb mód tsak nagy és jól kifejlődött lovakat nevelni.** Németből fordította Cseremiszký M. Bétsben, 1830. — Bay B., **Lókedvelőket érdeklő hasznos közlemények.** Debrecen, 1860. — J. Csekonics, **Praktische Grundsätze die Pfredezucht betreffend.** Pesth, 1817. — M. von Erdélyi, **Beschreibung der einzelnen Gestütte des österreichischen Kaiserstaates,** etc. Wien, 1827. — Kisszántói Pethe F., **Természet História és Mesterségtudomány.** Béts, 1815. — Báró Podmaniczky Gy., **Magyarország állami és magánménesei lótenyésztésének kézikönyve.** Budapest, 1903. — Gróf Széchenyi I., **Lovakról.** Pesten, 1828. — Tolnay S., **A lovak külső szép vagy rút termete s hibái meg-esmeréséről.** Budán, 1816. — Uő. fordította M. Tugger, **A lovak neveléséről írt könyv Walstein, A. J. az 1578-ik esztendőben költ Editió szerint.** Béts, 1786. — Vollstein, **A Lovaknak csitkó koroktól fogva Vén korokig való Tartások Mődja.** Kolozsváratt, 1781. — Graf C. G. Wrangel, **Die Rassen des Pferdes.** Stuttgart, 1909.

IV. A BÉKÁSI FAJTA

Legelőször is a havasok apró termetű lovával foglalkozom, melynek ősi tenyésztőterülete a Borgói hágótól a Gyimesi szorosig terjedő hegyvidék Gyergyóbékással, mint középponttal.

A békási lófajta a hucul fajtával kétségtelenül rokon, jól kitenyésztett és egységes fajta, mely azonban nem oly zömök és sűrű testű, mint a hucul. Marmagassága általában csak 130 cm. körül van (bottal mérve). A megmért 150 példány közül csak kettőnek volt 140 cm. marmagassága (a jegyzékben 19 és 20 sorszám alatt). E két kanca bár testarányaiban a többivel megegyezett, nagysága által messze kiugrott az átlagos 127 cm.-nyi marmagasságú tömegből. A kancák túlnyomó többsége 115 és 130 cm. közötti marmagassággal bír, átlagban tehát e fajta kancái 2.5 cm.-rel alacsonyabbak, mint a turjaremetei hucul kancák átlaga (127.6 cm.—130.7 cm.-rel szemben).

Testük sokkal kecsesebb, arabosabb és fejük is kisebb, mint a huculoké. De vannak közöttük olyan példányok is, melyek mintegy átmenetet alkotnak amához a fajtához és kétségtelen, hogy sok területen keveredhetett is ez a két fajta egymással. Ma a békási fajtát nagy tömegben Békás községben, a Békási szoros külső végén találjuk és az ugyanott fekvő Zedántelek és Almásmező községekben, valamint a környék hegyeiben szétszórt tanyákban, de kisebb számban itt-ott, egész Erdélyben megtalálhatók és eredetileg mind erről a környékről vagy Gyergyótölgyes környékéről származnak.

Sok közöttük a szíjalthatú és akad köztük zebroídesíkozottságú példány is. Jellemző, hogy ez a fajta is hátul túlnőtt, mint valamennyi kárpáti lófajta. A túlnöttség a békási fajtának a kancáin középértékben 2 cm. Megegyezik a fajta abban is úgy a hucul, mint a székely és a konyik fajtával, hogy törzshosszúsága nagyobb, mint marmagassága, átlagban 3 cm.-rel. A nagy törzshosszúság, a hátsó testtáj túlnöttsége, az alacsony termet és a tehénállás minden kárpáti lófajtának közös tulajdonsága tehát.

Bár kétségtelenül akadnak a békási fajtában zömökebb, „huculos” egyének (III. t. 10), a nagy tömeg karcsúbbtestű,

mint a hucul, amit különben a marmellövméret különbség is kifejez, mely a békási fajtánál középértékben csak 22.4 cm., a túrjaremetei huculkancák 38.1 cm.-es átlagával szemben.

Viszont a szügy szélesség aránylag nagyobb a békási, mint a hucul kancákon, mert előbbieken középértékben 32.3 cm., utóbbiakon 33.9 cm., ami — tekintve, hogy a békásiak alacsonyabbak a huculoknál — igen jó.

Míg a túrjaremetei hucul kancák között szürke nincsen, a békási kancák között bőven akad ilyen is, ami az arab vérhatás következménye.

A békási kancák feje általában szárazabb, nemesebb, könnyebb, szélesebb és rövidebb, mint a huculoké, arcélük egyenes vonalú, az orrtájon kissé kidomorodó, az állkapocs erőteljes, a fülek mozgékonyak és arányosak, az orrnyílás tág, a szem élénk és nagy, homloküstök mindig van.

A nyak közepes hosszúságú, nem túl vastag, tartása általában alacsony, reá a fej 90—100 fokos szögben tűződik. Az alacsony nyakillesztés a gerincoszlop előnyös hajlásával és a hát kitűnő teherbíróképességével is összefügg. A mar izmos, széles, a hát hosszú, erős és feszes. Az ágyéktáj rövid, jól kötött, széles és izmos, a far csapott, sohasem barázdált, a fark alacsonyan tűzött. A szügy aránylag széles, mély és jól izmolt, a mellkas dongás, a has gömbölyödő szénahas, ami a legelőn élő kancák, melyek abrakot sohasem kapnak, közös tulajdonsága.

A lapocka hosszú, jól kötött és izmolt. A lábak jól építettek, a hátsókon normális a tehénállás és gyakori a kisfokú kardállás. Gyakori a puha csüd is. A paták általában kicsinyek, kemények és ellenálló. Az állat egészben véve igen tetsetős és amellet szívós, erős és jámbor.

Mikor a kancákat nagy tömegben lehozták a havasról és a hegyi falvakból a kancatörzskönyvezésre, és a sok állat aránylag kis térre összezsufolódott, bámulatosan megfértek egymással, és sohasem fordult elő, hogy összerugtak volna. Viszont a Gyergyótölgyesen állomásozó ugyanefajtajú katonalovak már sehogy sem fértek meg egymással: folyton résen kellett lenni, hogy össze ne rugják, harapják egymást. Volt utóbbiak között néhány, melyet megközelíteni is alig lehetett. Ennek a különböző viselkedésnek az lehet az oka, hogy a katonalovak abrakot is kapnak és pihentebbek, másrészt pedig az, hogy a napontai keféléssel idegesítik őket s ha nem állja, megverik. Ez az oka, hogy sehol annyi komiszul viselkedő ló nincsen, mint a kaszárnnyákban. Ugyanezek a lovak aztán a nagygyakorlaton, vagy a háborúban igen jámbor és béketűrő állatokká válnak (I. t. 2).

A békási lovacsák mintái lehetnek a jámbor béketűrésnek. Ügyszólván mindig nyereg alatt járnak, kevés közöttük

a kocsi elé fogott igavonó. A nyereg fanyereg, olyan ősi szabású, aminőkön a honfoglalók ültek. Egy vagy két heveder tartja; ugyancsak ősi módon, vendégszíjjal összefűzve. Mint-hogy az állandóan legelőn élő vagy szénán tartott kancáknak igen nagy a hasuk, s legtöbbször vemhes is, egy heveder nem-igen áll meg rajtuk: előrecsúszik és nem fogja a nyeret. Ezért aztán második hevedert is használnak, mely hátul a lágyékán övezi a kancát. Úgy a hónalji, mint a lágyéki kenderheveder laza; egyik sincsen meghúzva, úgy hogy a nyereg könnyen lefordítható. És mégis teljes nyugalommal trónol rajta a legkisebb gyermek vagy az öregasszony, orsóját pörgetve és a kantár nélküli lovacskára bízva, hogy az utat megtalálja és elvigye, ahová kell. Ezek a lovak különösen megbízhatók a meredek sziklaösvényeken és laza kövek között, mert szinte a lábukkal tapogatják az utat. Minden lépésük biztos és nyugodt. Igaz, hogy mindig lépésben járnak, és az ügetést vagy vágatást nem ismerik. A fajta a hucullal és bosnyákkal együtt a legideálisabb hegyi málhásló. Nincsen olyan síkam-lós ösvény, oly meredek kaptató, oly törmelékes lejtő, ahova nyugodt egykedvűséggel fel nem vinnék terhüket. Közben senki sem irányítja őket, vagy vigyáz léptükre: vigyáznak ők maguk. Irányítani csak szóval vagy jobb — illetve bal — nyakoldaluk veregetésével vagy combbal szokták, hiszen kantár nincsen rajtuk, zabla még kevésbbé, csak kenderhámos kötőfék.

Méneket nem láttam köztük, csak csikókat. A heréltek kissé nagyobbak, mint a kancák és a hasuk is kisebb. Ugyan-olyan jó málháslovak, mint a kancák.

Ha nem dolgoznak, kicsapják a lovakat a havasra, ahol maguk keresik meg a táplálékukat. Újabban sok kárt tesz bennük a farkas és a medve, különösen csikajaikat pusztítván, amint erről már előbb szóltam.

A törzskönyvezett békási fajtájú kancák, a legnagyobbak közül valók; az apraját, és a fajtára jellemző közép méretűeket nem törzskönyvezték. Ajánlatos volna a jövőben az ilyen kancák törzskönyvezése is.

Ennek a kitűnő fajtának a megmentése és fenntartása érdekében föltétlenül saját fajtájukból kell tenyészcsoportokat nevelni az erre alkalmas és megfelelő csikók megvásárlása és felnevelése által. Ez a fajta Erdélyben csak olyan völgyekben tenyészik, melyek kifelé visznek Románia felé. Csempészik is szorgalmasan kifelé a békási lovakat. Mintegy fél éve, hogy a német hadsereg rájött arra, hogy a nyugati takiszármazású, nagytestű, hidegvérű lovak, amelyeket a németek nagyon kedveltek, nem mindig állják meg a helyüket a háborúban, mert elég a zabnak három-négy napon át való elmaradása, hogy ezek a hatalmas testű állatok kidűljenek. Erre azután nagyot nőtt szemükben az igénytelen, abrakot sohsemlátott

hegyilovak értéke. Nagyban keresik és jól megfizetik őket. Annyit mindenesetre nekünk is megérnek.

Az állam az alsózsuki csikótelepen tartja az összevásárolt kancákat, hogy aztán majd a csikókat onnan hegyi legelőre terelve felnevelje. Ilyen hegyilegelőnek a legideálisabb a Pongrác tető és Lóhavas környéke lehetne. Ez a hely 1250—1480 méternyire van a tenger színe fölött, jó a füve, a Gyergyószentmiklóstól a Gyilkostó felé vezető kitűnő műúton könnyen megközelíthető és van patakvíze is, erdeje is bőven, közvetlen közelségben. Ide kellene az általam ajánlott és Túrjaremetén már felépített új havasi lóállások mintájára a három oldalról zárt, de dél felé nyitott istállókat felépíttetni és megfelelő csikóslakásokat is emelni. Alsózsuk ugyanis semmiképpen sem alkalmas arra, hogy területén hegyi fajtákat tenyészsenek.

Addig pedig, amíg saját békási fajtájú tenyészménekkel nem rendelkezünk, én csak hucul méneket ajánlhatnék a kancák fedeztetésére, mert meggyőződésem, hogy a lipizzai, kishóniusz vagy arab apaállat csak ronthatja a békási fajtát. Más alkalmasnak látszó ménekkel pedig jelenleg nem rendelkezünk.

Alsózsuk kitűnően megfelelne az ősi székely ló tenyésztésére. De erről a maga helyén szólok.

A békási fajta télen igen hosszú „rabszört” ereszt, különösen a sörény és homlok üstök nő meg igen hosszúra, amiáltal a lovacska egészen bozontos külsőt nyer. A havasról hozott kancák között most nyáron is volt egynéhány, melynek méterre sörénye volt s ha fejét lehajtotta, a szőr egész fejét betakarta. A legtöbb lónak fel van csomózva a hosszú farka. Ily bozontos szőrruha a hucul fajtát is jellemzi télen. Persze csak azokon az állatokon észlelhető, melyek sokat vannak a szabadban, vagy félszer alatt telelnek.

Az irodalom áttekintéséből feltűnhetett, hogy az erdélyi és székely ló mellett a „mokány” lovat is említik. Ilyen *lófajta* azt hiszem, nincsen. A kifejezés alatt zömök, kicsi, erős és bozontos málháslovat szokás érteni. Ilyen pedig úgy a hucul, mint a békási fajta télen és tavasszal, míg meg nem vedlett és téli hosszú bundáját el nem hánnya. Állítólag a Gyalui havasokban vannak igazi mokánylovak. De ezt a tájfajtát a megszállás miatt egyelőre nem vizsgálhattam meg.

A hucul lóról írt munkám megjelenése óta a hucul ló valószínűleg divatba jött. Bár minden divat tovatűnő és éppen ezért ellensége is vagyok, arra mindenesetre jó volt, hogy széles rétegek figyelmét ráterelje erre az ősi és a legutóbbi időkig tökéletesen elhanyagolt értékünkre. Ha ezzel a munkával hasonló érdeklődés középpontjába tudnám állítani a békási fajtát, igen nagy szolgálatot tehetnék úgy ennek a kiváló tarpánvérű fajtának, mint a hazai lótenyésztés ügyének.

V.
A SZÉKELY LÓFAJTA

A második jól megkülönböztethető lófajta Erdélyben a székely fajta, mely az ősi székely vagy jobban mondva erdélyi parlagi ló maradványa. Erdélyben ugyanis, mint az elmondottakból már tudjuk, a földbirtokos osztály igen korán külön lovat formált saját méneseiben az ősi parlagi lófajtából, s így az ősi székely ló annyira amennyire, csak a kisbirtokosok kezén és inkább csak az erdős, dombos, hegyes vidékeken maradt meg.

Míg a békási fajta meglehetősen egységes és ezért jól is jellemezhető, addig a székely fajta tulajdonságait ma már csak kizárási módszerrel lehet megállapítani. Vagyis ha a székely lovak közül kizárjuk legelőször is a békási fajtájúakat, aztán mindazokat, melyek határozottan kis nóniusz, lipizzai vagy angolfélvér — újabban magyar félvér — külleműek, úgy marad az, ami ma székely lónak mondható.

Ebből is látszik tehát, hogy a székely lófajtacsoporton belül igen sok az olyan állat, mely vagy lipizzai, vagy kishóniusz, vagy magyarfélvérszerű, bár testméreteiben és testarányaiban mindezekről kissé mégis eltér. Ez a fajta is tarpánvéru fajták keveredéséből és behatására keletkezett és átlagos marmagassága bottal mérve középértékben 134.9 cm., kereken 135 cm. Hátnál szintén túlnőtt (átlagban 2 cm.-rel) és törzshosszúsága is mindig hosszabb a marmagasságnál (átlagértékben 5—7 cm.-rel!).

Általában arabos küllemű közép magas állatok, jó testtartással, aránylag rövid lábakkal, hosszú, erőteljes törzsszel, igen széles szűggyel és csípővel és aránylag kis és száraz fejfel, melyet arányos, nem rövid és vastag nyakon magasan hordanak. Egészben véve tehát szép állatok, melyek éber fültartással, nagy szemekkel és táguló orrcimpákkal figyelik a világot és a szekerek sokszor igen nehéz terhe elé fogva, megadással és nagy kitartással viselik az igát: a székelyhámot, mely bizony rosszúlszerkesztett és a húzás nehéz munkáját nemhogy megkönnyítené, hanem még gyakran fel is töri a ló marját.

Igénytelen és edzett állat ez is, de már nem hegyi fajta; jól üget és vágat, magas fejtartással és magas lépéssel és

hátaslónak épp olyan alkalmas, mint igavonónak, koci elé fogva. Erejüket a nagy mar-mellövméretkülönbségük is elárulja (középértékben 30.6 cm.). Ma mindegyiken meglátszik, hogy igen sok arab vér van bennük, amit különben a sok szürke szín is elárul. Jeltelen alig akad köztük, és feltűnően sok a szeplős és legyes szürke. Míg a békási fajta egyedei úgyszólván kivétel nélkül tehénállásúak, ez a szépséghiba — mely azonban nem hiba a munkabírás szempontjából — itt a székely fajta egyedei között már aránylag ritka. Viszont elég sok rossz, töredezett és lágypatájú akad közöttük. A legtöbbnek mégis kifogástalan, erőteljesen inalt és szabályos lába van. De azért sok nyulast is láttam. Ez természetesen olyan hiba, mely miatt az egyébként igen szép és kifogástalan küllemű kancákat a törzskönyvezésből kirekesztették, de amelyet a székelyek nem tartanak nagy hibának. Viszont feltűnően sok a rosszúl patkolt és elrontott patájú. Erdemes volna egyszer a falusi kovácsoknak vándorpatkolómesterek által patkolási tanfolyamot tartani. A rosszúl patkolt lótól nem lehet tökéletes munkateljesítményt követelni.

Ennek a fajtának sincsenek, 3 állami mén kivételével (Góbé I, II és III), saját vérű ménei.

Mint az előzőkben már megemlítettem, ezekre a kancákra is részben lipizzai, legnagyobb részben ellenben arab és angol félvér méneket, vagy a kis nóniuszt fajtának apaállatait használták. Ezek a mének rá is nyomták saját fajtájuk bélyegeit a székely ló nagy tömegeire, úgyhogy aránylag kevés van olyan közöttük, mely az említettek egyikére, másikára nem ütött volna.

A tenyészcél itt is az lenne, hogy saját fajtájának méncsikait összevásárolva, belőlük pótolják a hiányt és ilymódon megfelelő apaállatokkal lássák el a székely kancákat. Addig, míg ez meglesz, legjobban az apróbb arab mének és a lipizzaiak felelnének meg. De véleményem szerint ez csak szükségmegoldás, a cél saját fajtájú mének tenyésztése legyen.

A csikók felnevelésére igen kitűnően megfelelne az alsózsuki telep, ahol kisebb befektetések után minden igényt ki lehetne elégíteni.

Teljesen fölöslegesnek tartom tovább fáradozni azon, hogy ezt a fajtát testmagasságában megnagyítsák. Ezzel a középmerettel kitűnően megfelel minden feladatnak, mely rá várhat. Különben is meddő Erdélyben a magas termetű lovak kitenyésztésére irányuló minden fáradozás, amint azt az évszázados nagyítási kísérletek megmutatták. A rög hatására a nagyranőtt szülők unokái már ismét csak normálisan középmeretűvé kisebbednek.

Mikor az ősi magyar föld egyrésze Erdélyben is visszakерült, itt a lóállományt hihetetlenül megcsappanva és lero-molva találtuk. Az állam a bajon azonnal segíteni akart és

ezért a gazdák között majdnem ingyen alföldi származású lovakat, főként kancákat osztott ki. Ezek az ú. n. akciós kancák igen nagy közkedveltségnek örvendenek Erdélyben és minden gazda rendkívül büszke nagytermetű lovára. De láttam, hogy ha székely lóval párbafozva dolgozik az ilyen alföldi kanca, — tehát ugyanúgy tartják, takarmányozzák és dolgoztatják, mint a székelyt, — erősen leromlik, míg a bennszülött erdélyi székely szép gömbölyű marad mellette. Ezek a lovak tehát végeredményben nem Erdélybe valók. Azonnali segítségnek kitűnőek, de nagyobb ápolást, több takarmányt, főleg abrakot igényelnek és nincsenek az erős kaptatókhoz szokva.

Csíki és gyergyói lószakértőktől hallottam, hogy az Alföldről származó lovak a hegyi legelőkön tartva, bizonyos idő múlva megvakulnak. Nem a túlzott munkába vakul bele, hanem a legelőben van vagy hiányzik valami, ami a havivakságot okozza. Míg az erdélyi rögön született lovak ezt a hiányt vagy fertőzést nem érzik. A fogarasi lipizzai tenyészetet is az egyre jobban terjedő havivakság miatt kellett megszüntetni.

A röghatás és az akklimatizáció, a csikókorban megszerzett immunitás, illetve ennek hiánya olyan tényezők, amelyekre sajnos a magyar állattenyésztésben igen sokszor nem voltak és most sincsenek mindig tekintettel.

VI.

BÉKÁSI- HUCUL- ÉS SZÉKELY KANCÁK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

A békási és a hucul apróló, a székely közép magas. Ennek megfelelően az első kettőnek bottal mért marmagassága 135 cm.-nél kisebb. A békási kisebb termetű és könnyebb, kecsesebb testű, mint a hucul. Előbbi marmagassága középértékben 127.6 cm. maximálisan 140 cm. (150 darab közül mindössze 2 drb.), minimálisan pedig 114 cm. Utóbbi marmagassága középértékben 130.7 cm., a maximum 136.5 cm., a legkisebb pedig 117.5 cm. magasságú. Ezzel szemben a székely kancák marmagassága középértékben 134.9 cm., a legmagasabb 147, a legalacsonyabb pedig 128 cm. volt.

A békási fajta kancáinak farbúbmagassága a marmagasság százalékaiban kifejezve 101.3%, a hucul kancákon 102.1%, a székelyfajtájúakon pedig 101.7%, vagyis mindhárom fajta hátul tekintélyesen túlnőtt.

A törzs mind a békási- mind a székely fajtán aránylag hosszabb, mint a huculon, előbbin ugyancsak a marmagasság százalékaiban kifejezve 105.4%, a székelyen 105.0%, míg a huculon csak 104.4%. Ha a marmagasság százalékaiban vizsgáljuk a szűgyszélességet, úgy az mindhárom fajtán kb. ugyanolyan arányt mutat (25.3, 25.2, 25.9), míg a csípőszélesség a békási fajtán kb. fél százalékkal kisebb. Leghosszabb és legszélesebb feje a huculnak van, aránylag a legkisebb pedig a székely fajtáé. A marmellővméret különbség a békási kancákon átlagértékben 22.4, a székely kancákon 30.6, végül a hucul kancákon 38.1 cm., tehát utóbbiak a legzömökebb és legtömzsibbek a három fajta közül.

Ha a három legfontosabb testméret szempontjából hasonlítjuk össze a három fajta kancáit, vagyis a marmagasságot, mellővméretet, szárkörméretet és ennek egymáshoz való arányszámait vizsgáljuk, kitűnik, hogy marmagasság szempontjából legkisebb a variációs quartil koefficiens s így maga a variálás is legkisebb a békási kancákon, már nagyobb a huculokon és a legnagyobb a székely fajtájúakon. Hasonló viszonyokat mutat a szárkörméret is, míg a mellővméret a legkevésbé variál a székelyen, jobban a békásin és legjobban pedig a hucul fajtájú kancákon.

Vagyis marmagasság és szárkörméret szempontjából a békási és a hucul fajta egységesebb, mint a székely, míg utóbbi mellövméret szempontjából egységesebb, mint előbbi kettő. Az értékek azonban igen közel esnek egymáshoz, amiből viszont arra lehet következtetni, hogy mindhárom fajta kancái kb. egyforma vérkeveredésen mentek át és kb. egyformán jól kitenyésztett és egyidős fajták. Mindhárom természetesen primitív fajta a szokásos, magasan kultúrált nagyobb termetű lófajtákhoz képest.

Kétségtelen az is, hogy a legtöbb takivér a hucul fajtában van, míg úgy a békási, mint a székely fajta vére túlnyomó többségében tarpáneredetű.

VII.

A BÉKÁSI- ÉS SZÉKELY KANCAK TESTMÉRETEI

Az I. táblázatban 150 békási fajtájú kancának egyenkint 15 testméretét közlöm. A táblázat első rovata a sorszám, melyre a szövegben és a fényképek aláírásaiban hivatkozom, a második rovatban pedig a jegyzőkönyvi sorszám található. A harmadik rovatban a kanca neve, kora, színe és jegyei vannak rövidítve feltüntetve, míg a következő rovatban a kanca lakóhelye és gazdájának neve van megadva. A következő rovatok a testméreteket adják, melyek, a körméretek kivételével, ahol természetesen mérőszalagot használtam, mindenütt mérő bottal készültek. A botméretek t. i. biztos méretek, míg a szalaggal mért magasságok az állat nagysága, kondíciója és a szőrőzet minősége szerint 2—12 cm.-es eltéréseket mutathatnak, úgy, hogy egy bottal 140 cm. magasnak megmért kanca szalaggal mérve lehet 142, de lehet 152 is.

A II. táblázatban 80 székely fajtájú kancának a testméretét közlöm ugyanígy.

A III. táblázat a két székely tenyészménnek Góbé II. és III.-nak a testméreteit adja. Több mént sajnos nem mértem, mert a békási fajtából egy sincs, a székely fajtából egy még lett volna, a Góbé I., de ezt nem volt alkalmam megmérni.

A IV. táblázatban kárpáti kancák összehasonlító testméreteit közlöm, mégpedig a békási-, a székely és hucul fajtáét, mindenütt megadva a számtani középértéket, a maximális (legnagyobb) és minimális (legkisebb) mértéket, továbbá a marmagasság százalékaiban kifejezett értéket. A kárpáti ló kifejezést legelőször beszéd közben Gyertyánfy méneskari alezredes használta előttem. Ezt a kifejezést jónak tartom és a felsorolt fajtákon kívül a konyikot is ebbe a kategóriába soroznám.

Az V. táblázat az említett három fajta fej szélességének a fej hosszához való arányszámát mutatja. Itt meg kell jegyeznem, hogy 1 : 2.75 arányhoz, vagy ennél többhöz a nagyfejű taki eredetű fajták fej-indexe, míg az ennél kisebb, túlnyomórészen tarpán eredetre vall.

A VI. táblázaton összesített mérések és jelzők vannak a három legáltalánosabb méretre, a marmagasságra, a mellőv és a szár körméretre vonatkozóan, a három említett fajta

kancáiról. M = számtani középérték, q_1 = első variációs negyed határértéke. $Med.$ = mediána, vagy második negyed határértéke, q_3 = a harmadik negyed határértéke, $Q \pm$ = Galton-féle quartil; Q_1 = az első negyed határértéke $Med.$ -től, Q_3 = a harmadik negyed határértéke ugyancsak $Med.$ -től. Végül $Var. coeff.$ = a variációs quartiloefficiens százalékokban kifejezve.

Jól tudom, hogy a legtöbb ember az ilyen táblázatokkal úgy van, hogy futó pillantást vetve rájuk, tovább lapoz. Pedig a munkám legnagyobb része éppen ezekben a táblázatokban van elrejtve, különösen az utóbbi táblázatok rendkívül sok számításnak az eredményei, hiszen nem szabad elfelejteni, hogy az egyik esetben 150, a másik esetben pedig 80 kancán végzett 15—15 mérés közép- és átlagértékeinek a kiszámításáról, stb. van szó. Viszont tudom azt is, hogy lesznek a szakemberek között, akik a munka olvasását éppen a táblázatoknál kezdik el, mert hiszen a táblázatok tömören és röviden sokkal többet mondanak, mint a szöveg és a fényképek együttevége. A szöveget lehetőleg rövidre fogtam és a táblázatokra bízom, valamint a közölt szép fényképekre, hogy az elhallgatottakra a feleletet megadják.

Ugyanebből az okból nem foglalkozom részletesen a táblázatok adataiból levonható következtetések taglalásával és magyarázatával sem, amint azt tulajdonképpen mind a 15 méretre tenni kellene. Megelégszem azzal, hogy a VI. fejezetben közérthetően és rövidre összesűrítve összehasonlítom a békási, a hucul és a székely kancát, éppen a táblázatok testméretei alapján.

VIII.

TESTMÉRET TÁBLÁZATOK

I. Táblázat.

A „békási“-fajtájú

Sorszám	Jegyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagas- sága	Hátmagas- sága	Farbub- magassága
Gyergyóbékás:						
1	107	Murga, 12, pej	Vajdos Gy.	126	124	132
2	108	Cigány, 8, nyárfekete	Munteán	126	123	130
3	109	Murga, 10, vil. pej, szíjalt	Vajdos L.	135	128	135
4	110	Murga, 9, vil. pej, szíjalt	Kozma S.	128	121	134
5	111	Liza, 10, tarpánszínű	Argyelán	137	131	137
6	112	Fecske, 3, pej, szíjalt	Radu M.	124	120	123
7	113	Szürke, 5, vasderes	Fekete I.	129	120	122
8	114	Liza, 12, pej	Butyila Gy.	132	127	136
9	115	Murga, 6, mézderes	Petkai I.	125	120	126
10	116	Fekete, 15, nyárfekete	Dandus S.	132	127	134
11	117	Liza, 5, nyárfekete	Dudás Gy.	128	129	133
12	118	Murga, 10, s. pej	Község	127	122	130
13	119	Murga, 7, pej	Dandu Gy.	127	121	130
14	120	Murga, 15, s. pej	Nikolaj	129	122	130
15	121	Cigány, 12, nyárfekete	özv. Murainé	128	123	130
16	122	Csinos, 10, pej	Simon D.	128	124	129
17	123	Szürke, 6, vasderes	András Gy.	136	120	127
18	124	Murga, 8, nyárfekete	Móra Gy.	124	121	128
19	125	Liza, 18, szürke, szíjalt	Csukás Gy.	140	135	137
20	126	Liza, 15, v. pej	Cifra G.	140	135	140
21	127	Rajba, 8, sárga	Cifra G.	118	124	122
22	128	Jarga, 5, sárga, szíjalt	Butona S.	127	122	127
23	129	Muszka, 8, pej	Kerkuj I.	124	121	130
24	130	Szürke, 15, deres	Szőke S.	130	122	134
25	131	Murga, 9, pej, szíjalt	Katrinaj P.	137	131	139
26	132	Murga, 16, fakó, szíjalt	Göcze Gy.	125	121	137
27	133	Murga, 11, pej, szíjalt	Dutyik I.	126	121	127
28	134	Rajba, 20, izabella	Triget P.	127	122	128
29	135	Szürke, 17, s. szürke	Jancsó J.	126	121	128
30	136	Murga, 15, s. pej	Ábrahám P.	125	120	130
31	137	Cigány, 20, pej	Raduly M.	130	125	128
32	138	Liza, 7, pej, szíjalt	Pop G.	138	131	132
33	139	Murga, 14, sárga	Flora I.	131	128	130
34	140	Szürke, 18, s. szürke	Dandu M.	128	120	125
35	141	Mariska, 15, v. pej	Csaparaj S.	130	124	132
36	142	Rajba, 20, sárga	Geine Gy.	131	125	132
37	143	Liza, 6, nyárfekete	Koponay Gy.	130	127	130
38	144	Rajba, 20, tarka	Klopotel G.	132	124	128
39	145	Fecske, 7, nyárfekete	Origa I.	133	127	132
40	146	Murga, 12, pej	Todor D.	131	124	131
41	147	Liza, 7, s. pej	Vajda T.	126	121	131

kancák testméretei.

Faroktő- magassága	Törzhossza	Mellkas- mélysége	Szűgy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
123	130	58	35	50	17	164	56	25	19	38	
120	137	57	35	45	16	165	54	24	18	39	
120	145	58	34	45	17.5	171	51	24	20	36	
121	158	55	36	43	17	171	52	25	20	43	
124	147	60	36	46	16	140	51	28	23	3	
118	122	52	28	38	16	131	50	25	19	7	
117	127	57	28	40	16	148	45	22	19	19	
124	142	60	32	47	19	168	59	25	21	36	
113	132	58	30	42	17	155	50	25	19	30	
124	135	59	38	44	17	179	52	25	19	47	
122	139	56	35	45	20	158	50	23	19	30	
120	130	56	35	43	18	156	54	25	20	29	
118	135	55	32	46	18	154	54	25	20	27	
121	125	60	30	44	18	154	54	27	19	25	
123	130	56	30	40	17	154	54	24	19	26	
121	139	55	30	42	17	150	54	24	19	22	
120	138	56	30	44	17	150	49	26	18	14	
119	135	54	32	44	17	148	54	25	18	24	
130	140	62	34	47	19	172	56	28	21	32	
126	141	60	32	49	19	174	54	27	20	34	
128	120	57	32	43	18	155	54	25	19	37	
119	128	55	36	45	18	150	54	24	20	23	
120	135	55	30	43	18	151	51	25	18	27	
126	145	55	32	47	19	160	54	26	20	30	
130	150	62	36	47	20	169	56	26	19	32	
122	142	55	32	42	18	154	55	25	20	29	
120	138	57	27	52	18	154	55	24	20	28	
120	129	58	31	44	18	164	54	25	19	37	
121	137	52	27	46	18	160	56	25	21	34	
121	138	60	31	45	17.5	154	59	26	20	29	
121	136	55	31	44	18	167	54	24	20	37	
121	141	60	35	48	18	166	57	27	21	28	
121	140	58	35	45	18	166	54	24	18	35	
115	154	60	34	45	18	156	57	24	20	28	
121	140	60	34	48	19	166	58	27	21	36	
120	140	60	30	45	18	160	56	24	20	29	
121	130	56	31	47	18	159	58	26	19	29	
120	130	59	32	46	18	166	53	26	19	28	
124	140	55	32	45	18	156	59	25	21	23	
120	134	59	32	45	17	161	49	27	19	31	foto
121	142	57	32	48	18	163	54	25	20	37	I. t. 4

* 38—299—33. I. t. 3
tarpánszinű, zebroid

Sorszám	Legyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmag- sága	Hátmag- sága	Farbú- magassága
42	148	Murga, 3, pej	Csonka I.	125	121	127
43	149	Csinos, 4, nyárfekete	Kurta G.	132	127	136
44	150	Murga, 15, s. pej	Csuka I.	128	122	130
45	151	Glóra, 10, izabella	Husa G.	127	121	131
46	152	Szürke, 12, szürke	Kolozar Gy.	136	128	135
47	153	Curka, 12, vasderes	Kulcsár Gy.	132	125	134
48	154	Murga, 18, s. pej	Vass G.	128	125	133
49	155	Murga, 5, pej		124	120	126
50	156	Murga, 6, őzbarna		121	120	125
51	157	Murga, 13, pej		130	121	121
52	158	Murga, 7, nyárfekete		130	126	132
53	159	Fekete, 6, nyárfekete		121	120	128
54	160	Curka, 4, mézderes	Butonaj P.	127	124	131
55	161	Murga, 10, pej		136	128	132
56	162	Murga, 6, mézszürke		130	127	131
57	163	Murga, 12, meggyej		127	124	120
58	164	Cura, 9, zsemlyefakó	Merza Illés	124	123	128
59	165	Murga, 3, s. geszt. pej.		128	122	129
60	166	Murga, 18, meggyej		129	124	134
61	167	Murga, 16, v. pej, szíjalt		130	124	129
62	168	Murga, 6, nyárfekete		127	121	130
			Kolozsvár:			
63	1	Juci, 8, s. pej, hóka	Balogh I.	117	112	118
64	2	Juci, 3, pej	Csiksztmárton	114	113	116
65	3	Csinos, 22, tűzött v. pej	Csikbánkfalva	116	110	116
66	4	Kicsi, 10, pej, szíj.	"	121	116	121
67	5	Luci, 4, tűzött s. pej	"	120	116	121
68	6	Manci, 7, vör. pej	"	121	115	120
69	7	Csinos, 11, nyárfekete	Rusz K.	128	121	130
70	12	Csinos, 3, őzbarna	Tankó M.	122	116	125
71	13	Manci, 9, őzbarna	"	124	116	128
			Csikszépvíz:			
72	14	Dajka, 9, pej	Kiss E.	118	112	119
73	15	Manci, 8, pej, szíjalt	Balázs E.	117	110	117
74	19	Rajna, 3, mézderes	Györgyice M.	127	123	125
			Kóstelek:			
75	20	Duci, 6, nyárfekete	Szócs Gy.	124	121	128
			Borsova:			
76	24	Fecske, 5, s. pej	Kovács B.	120	125	132
			Lóvész:			
77	28	Pulyka, 4, pej	Kiss E.	121	118	129
78	29	Pulyka, 8, pej	Kulcsár I.	120	117	123
79	30	Pici, 12, fekete	"	120	115	120
			Gyimesbük:			
80	31	Csinos, 8, pej	Szűcs	125	121	130

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szűgy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
120	133	58	35	44	18	159	48	25	20	24	II. t. 5
126	140	58	35	46	18	165	51	29	21	33	
118	138	61	35	45	18	159	52	25	20	31	
120	126	56	33	40	18	158	51	25	19	31	
128	130	62	34	47	18	169	53	26	21	33	
120	138	60	34	47	19	166	55	29	22	34	
121	137	61	45	63	18	160	53	28	20	32	
114	126	52	29	42	17	145	48	27	21	21	
118	128	50	27	40	17	152	48	25	19	31	
120	138	57	34	45	18	161	54	27	19	31	
127	145	56	32	45	18	156	52	26	21	26	
121	130	58	34	44	18	153	54	25	20	32	
120	131	55	32	45	18	170	51	25	18	43	
124	142	64	37	45	19	172	59	23	20	36	
120	138	62	35	44	18	168	52	22	19	38	
126	119	55	35	43	18	155	52	25	21	28	
119	131	56	34	41	18	165	54	25	20	41	
120	133	55	33	45	18	155	54	24	20	27	
122	132	60	34	44	18	157	51	25	21	28	
118	134	58	35	45	18	166	56	26	23	36	
119	140	58	35	46	18	157	56	27	19	30	
112	121	50	28	41	15	135	55	26	19	18	VI. t. 21
111	120	49	24	37	14	128	50	21	16	14	
108	118	47	27	35	15	133	50	20	18	17	
113	139	54	29	43	15	143	48	22	18	22	
111	126	54	30	45	16	143	50	24	20	23	
115	141	54	31	44	16	146	49	25	20	25	
123	140	56	29	42	16	151	50	27	20	23	
113	133	55	33	45	17	146	46	24	18	24	
120	140	54	33	46	16	154	52	24	18	30	
112	122	52	30	40	17	136	54	24	18	18	II. t. 6
108	114	60	32	43	17	139	49	23	18	22	
120	130	54	30	43	16	152	52	23	20	25	
121	136	55	32	45	17	156	51	24	20	32	
121	140	60	30	47	17.5	162	52	25	18	42	
121	140	61	31	42	18	163	54	24	19	42	
120	130	56	28	45	16	147	55	24	20	47	
117	125	55	31	40	16	145	50	23	20	45	
120	134	55	30	50	17	157	54	25	20	32	

Sorszám	Jegyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagas- sága	Hátmagas- sága	Farbűb- magassága
81	32	Fecske, 10, szepl. szürke	Gyimesbükk : Nagy L.	123	118	122
82	34	Kati, 3, nyárfekete	Nagy Galaci K.	124	129	126
83	37	Manci, 5, pej	Némes I.	120	121	128
84	38	Rici, 4, sárga	Szücs A.	126	124	132
85	40	Manci, 3, vércsefakó	Bokor T.	132	129	132
86	42	Csinos, 3, tarpánszín	Iesán V.	131	124	132
87	43	Csinos, 5, szepl. szürke	Bálint Gy.	122	120	127
88	44	Julcsa, 6, s. pej	Bilibók I.	128	122	127
89	45	Fecske, 8, mogyorópej, szíj.	Gergely Gy.	122	120	124
90	46	Liza, 22, szürke	Berzsán G.	125	121	124
91	48	Liza, 10, nyárfekete	Kulcsár I.	126	121	126
92	50	Fecske, 6, egérszín, szíj.	Bilibók G.	120	118	121
93	51	Mari, 9, meggyepej	Bilibók I.	128	125	131
94	52	Csillag, 3, szürke	Középlök : Antal Gy.	130	123	130
95	53	Dajka, 3, mézderes	Antal D.	127	124	130
96	55	Csillag, 8, pej	Tankó I.	127	122	132
97	67	Csinos, 8, pej	Madéfalva : Mezei I.	126	122	132
98	68	Csinos, 14, vil. pej	Bálint I.	128	124	133
99	69	Berta, 9, pirospej	Olti A.	121	124	129
100	74	Juci, 4, sárga	Csikmadaras : Mészáros I.	130	124	129
101	75	Manci, 4, sárga	Mészáros I.	126	121	130
102	76	Fickó, 6, nyárfekete	Farkas I.	124	123	130
103	77	Tiki, 7, vércsefakó, szíj.	Mezei I.	121	120	127
104	79	Cigány, 3, fekete	Szücs M.	127	124	130
105	81	Csillag, 10, sárga, szíj.	Antal D.	124	121	125
106	83	Kati, 10, pej, szíj.	Deaki B.	125	120	124
107	85	Csinos, 5, s. pej	Péter I.	128	123	133
108	94	Szellő, 7, sárga	Csikkarcfalva : Ilona I.	127	121	130
109	95	Csinos, 5, pirospej	Ferenc K.	128	127	139
110	98	Rigó, 6, nyárfekete	Dánfalva : Antal F.	128	124	130
111	101	Csinos, 10, mogyorópej	Szenttamás : Bíró I.	128	123	133
112	102	Csinos, 8, mogyorópej	Tamás D.	127	124	130
113	106	Muci, 8, pej	Szentdomokos : László A.	125	120	124
114	169	Berta, 10, almásszürke	Gyergyóalfalu : Kustantin A.	127	130	132
115	172	Dajka, 14, nyárfekete	Gál I.	128	123	130
116	175	Pici, 9, sárga, szíjalt	Sajgó A.	126	122	127

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szügy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
117	130	55	30	42	18	150	49	26	19	27	III. t. 11
122	135	60	29	47	18	165	54	29	19	41	
121	136	53	32	47	17	157	50	25	21	37	
122	142	53	32	47	17	159	54	26	20	33	II. t. 7 foto
121	142	57	32	49	18	162	54	27	21	30	
122	136	57	32	44	18	171	54	28	21	40	
121	127	54	30	43	18	156	49	24	19	34	
118	130	57	32	44	17	163	51	25	19	35	
115	136	55	31	44	17	162	50	26	19	40	
120	136	55	29	43	18	156	54	25	23	31	
120	137	58	32	45	17	158	53	24	19	32	
114	131	55	28	42	16	151	47	24	19	31	
121	135	58	35	46	18	170	54	24	19	41	
122	127	57	32	45	18	165	50	26	19	35	II. t. 8 III. t. 9
121	132	60	31	43	17	158	51	24	19	31	
121	137	57	30	46	17	162	54	28	21	35	
124	137	55	32	43	17	156	55	26	20	30	
125	142	59	34	44	17	160	56	26	21	32	
119	141	51	27	42	17	133	52	25	16	12	
121	129	58	34	47	17	165	54	24	19	35	
123	139	60	34	42	18	160	49	25	21	34	
121	132	57	27	46	18	157	50	26	20	33	
120	137	57	32	43	17	153	50	25	20	32	
122	126	56	35	47	17	158	50	24	18	31	II. t. 8 III. t. 9
120	137	65	36	43	19	170	50	23	21	44	
120	135	57	33	48	17	160	52	25	20	35	
123	140	60	33	48	17	160	50	24	20	32	
120	135	58	34	44	19	156	53	26	19	29	
121	143	60	38	48	19	170	54	26	20	42	
129	140	62	36	40	19	163	58	26	20	35	
127	134	61	35	45	18	162	54	26	20	34	
121	127	55	34	43	17	154	48	24	20	27	
118	126	55	32	43	18	151	50	24	20	26	
127	136	58	32	43	18	135	42	25	18	8	II. t. 8 III. t. 9
121	131	58	33	42	18	154	58	28	19	26	
120	128	58	32	47	17	150	55	24	21	44	

Sorszám	Jegyző-könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagassága	Hátmagassága	Farbúbmagassága
117	188	Mici, 7, pej	Szárhegy : Marosán I.	120	116	121
118	191	Mici, 5, pej	Ditró : Ilisán S.	137	131	137
119	193	Csinos, 15, pej, szijalt	Galács : Szűcs D.	130	125	128
120	195	Bicske, 9, pej	Gyergyótölgyes : Honvédség	134	130	140
121	196	Bájos, 7, fekete	"	127	124	130
122	197	Barátom, 7, pej	"	132	124	130
123	198	Bimbó, 8, s. pej	"	134	128	134
124	199	Bátor, 5, v. pej	"	128	136	132
125	201	Bibor, 6, s. pej	"	131	126	135
126	202	Baba, 6, vasderes	"	130	127	138
127	203	Báró, 6, fekete	"	131	127	133
128	204	Bagó, 10, vércsefakó	"	127	125	129
129	205	Balga, 7, s. sárga	"	133	127	135
130	206	Bakter, 10, fekete	"	132	127	134
131	207	Bogár, 7, tűzd. sárga	"	138	136	127
132	208	Bajnok, 6, s. szürke	"	138	131	138
133	210	Bagoly, 10, vasderes	"	131	123	132
134	212	Biztos, 5, gesztenyepaj	"	134	128	133
135	213	Bodor, 7, gesztenyepaj	"	132	124	128
136	214	Vigasz, 8, v. pej	"	130	127	135
137	215	Vadgalamb, 7, szürke	"	137	128	134
138	218	Vaksi, 7, fekete	"	130	122	129
139	220	Baka, 7, gesztenyepaj	"	130	124	127
140	221	Baba, 6, acélszürke	"	129	125	128
141	217	Vakarek, 10, fekete	"	135	131	135
142	222	Babér, 9, s. pej	"	130	124	126
143	223	Mici, 6, pej	Nagy I.	129	124	128
144	224	Manci, 5, pej, szijalt	Sajtár I.	127	122	128
145	225	Manci, 4, fekete	Kerekes I.	128	123	128
146	226	Sári, 12, sárga	Vrana K.	118	124	122
147	227	Pici, 9, pej	Dandu T.	117	112	118
148	228	Cifra, 6, nyárfekete	Nagy S.	125	121	137
149	129	Cigány, 10, fekete	Móri Gy.	126	121	128
150	130	Pici, 9, pej	Dutyik I.	127	122	128

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szűgy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellöv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellöv különbsége	Megjegyzés
125	127	50	29	42	17	152	47	23	17	32	
127	142	60	38	43	18	160	53	24	20	23	
120	133	60	34	45	18	162	50	21	20	32	
127	139	62	34	45	16	162	53	20	19	28	
121	130	55	32	44	17	148	49	23	18	21	
121	125	55	35	42	17	150	47	21	17	18	
125	142	56	30	48	18	154	53	26	19	20	
126	137	55	33	42	17	151	51	24	19	23	
123	128	55	34	46	17	153	51	25	19	22	
124	142	57	30	47	18	158	54	25	21	28	
120	138	56	32	45	18	156	54	26	20	27	
122	127	52	31	42	18	146	53	25	21	19	
127	137	60	34	44	18	162	52	24	20	29	
122	141	57	33	45	18	161	54	25	19	29	
128	137	59	36	45	18	163	52	25	20	25	
123	137	56	31	45	18	155	54	26	20	27	
121	134	58	34	43	18	157	53	25	20	28	
121	136	55	32	47	18	154	51	27	21	21	
121	129	53	29	45	15	150	52	27	19	18	
127	130	59	33	50	18	161	54	27	19	31	
126	139	54	32	43	18	158	50	27	19	21	
120	133	49	29	42	17	152	54	24	20	22	
121	129	54	28	44	18	153	53	24	20	23	
120	124	53	28	41	17	147	53	25	18	18	
121	135	60	31	43	18	158	54	24	20	23	
121	127	54	30	42	18	153	51	23	20	23	
120	124	53	27	40	18	152	52	24	20	23	
121	125	50	29	41	18	152	50	23	19	25	
121	124	52	28	40	18	150	50	22	19	22	
128	120	57	32	43	18	155	54	25	19	37	
112	121	50	29	41	16	135	54	26	19	18	
122	142	55	32	42	18	154	55	25	20	29	
121	137	52	27	46	18	160	56	25	20	34	
120	130	58	31	45	18	161	54	25	19	34	

II. Táblázat.

A „székely“-fajtájú

Sorszám	Jegyző-könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagassága	Hátmagassága	Farbúmagassága
1	8	Linka, 6, almásszürke	Csíkszentmárton:			
2	9	Pali, 12, szepl. szürke	Bálint József	140	133	142
			Gábor P.	136	127	137
3	10	Csillag, 9, pej	Bánkfalva:			
4	11	Vidám, 12, v. pej	Darvas G.	143	137	142
			Kovács I.	131	124	131
5	18	Csinos, 7, pej	Szépvíz:			
6	21	Dajka, 6, pej	Freucián G.	134	125	137
7	22	Dajka, 4, pej	Fekete G.	130	122	128
			Erős I.	136	124	134
8	23	Vidám, 10, gesztenyepej	Pálfalva:			
			Sánta L.	132	124	129
9	25	Fecske, 5, sárga	Borzsova:			
			Kovács B.	130	124	134
10	26	Pulyka, 5, gesztenyepej	Szépvíz:			
			Imre L.	138	132	138
11	27	Virág, 3, mogyorópej	Lóvész:			
			Bokor S.	137	134	140
12	33	Szellő, 7, szürke	Gyimesbük:			
13	35	Luci, 6, almásszürke	Király G.	135	130	135
14	36	Dajka, 4, mogyorópej	Rusz Gábor	144	136	143
15	39	Dajka, 11, szepl. szürke	Rusz Gábor	137	128	140
16	41	Manci, 3, vércsederes	Albert I.	133	127	135
17	47	Mici, 8, almásszürke	Oltyán B.	134	127	132
18	49	Cigány, 4, vasderes	Gergely F.	134	128	137
			Nagy Galaci S.	147	141	147
19	54	Rózsi, 12, s. pej	Középlök:			
20	56	Csillag, 18, sárga	Tankó I.	131	125	122
21	57	Liza, 4, s. pej	Tankó A.	132	124	133
22	58	Vidám, 8, pej	Tankó A.	137	127	137
23	59	Fecske, 5, sárga	Gy. Farkas I.	130	121	127
24	60	Luci, 9, nyárfekete	Tamás I.	132	126	135
25	61	Csinos, 7, nyárfekete	Tankó I.	130	124	131
26	62	Berta, 5, s. pej	Gábor Gy.	130	123	132
27	63	Fecske, 5, gesztenyepej	Nyika Gy.	134	132	135
			Blaga I.	136	128	135
28	64	Rigó, 8, nyárfekete	Madéfalva:			
29	65	Bözsi, 5, nyárfekete	Kovács I.	137	128	133
30	60	Vidám, 6, s. tűzött pej	Lakatos F.	137	127	137
31	70	Kati, 8, nyárfekete	Mezei D.	134	128	136
32	71	Kati, 7, s. pej	Szentes A.	142	136	142
33	72	Szellő, 10, pej	Fodor V.	131	124	135
			Tamási B.	132	128	135

kancák testméretei.

Faroktő- magassága	Törzhossza	Mellkas- mélysége	Szilgy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellöv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellöv különbsége	Megjegyzés
132	143	61	37	52	19	175	60	30	20	35	III. t. 12
128	150	60	38	51	18	165	55	27	22	29	
135	152	66	39	53	18	171	54	27	19	28	foto
124	141	60	34	47	19	160	54	24	20	29	
125	140	58	33	46	18	163	55	26	20	29	
120	139	58	33	47	17	168	52	25	20	38	
125	136	59	34	44	17	164	54	24	18	28	
123	140	65	36	48	18	185	54	24	20	53	!
123	142	60	34	47	16	164	52	25	20	34	
126	143	64	35	51	17	168	56	26	20	30	
131	142	60	32	46	19	168	54	24	20	31	szíjalt, zebroid
125	146	60	33	48	19	171	55	27	21	36	foto 38-151-38 IV. t. 13
135	155	60	36	52	19	171	54	28	21	27	
128	146	56	38	52	18	163	50	27	20	26	
123	136	63	34	45	18	162	58	28	22	29	
128	135	57	32	47	18	162	52	27	20	28	
124	144	58	30	47	18	167	54	24	21	33	
136	151	68	37	50	19	179	57	28	20	32	
120	140	58	33	48	19	170	51	25	20	39	
127	146	62	37	50	17	179	60	26	21	47	foto
126	142	61	35	47	18	174	57	27	22	37	
120	133	54	35	47	16	160	51	23	19	30	
126	145	63	36	47	18	179	56	24	21	47	
121	135	58	35	45	17	162	53	24	19	32	
124	142	60	41	50	17	165	51	25	21	35	
126	137	60	33	46	17	168	52	25	21	34	
127	139	60	36	48	18	169	56	26	20	33	
124	140	60	34	44	18	160	56	25	21	23	
128	142	55	35	46	17	170	57	24	21	23	
124	142	60	30	48	17	170	53	26	21	36	
131	144	65	35	50	18	174	56	24	21	32	
126	138	54	31	46	17	155	52	24	20	26	
127	137	60	31	47	18	155	52	25	19	23	

Sorszám	Jegyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagas- sága	Hálmagas- sága	Farbúb- magassága
34	73	Csinos, 10, pej	Madéfalva : Tamási B.	134	129	137
35	78	Juci, 10, szürke	Roth I.	130	124	134
36	80	Holló, 7, fekete	Hajdu G.	129	121	125
37	82	Berta, 11, szepl. szürke	Antal D.	141	130	140
38	84	Sári, 8, sárga	Ferenc E.	132	128	137
39	86	Holló, 8, nyárfekete	Csikkarcfalva : Biró A.	144	136	142
40	87	Berta, 9, nyárfekete	László I.	134	126	137
41	88	Csinos, 6, almásszürke	Antal G.	138	130	136
42	89	Liza, 5, v. pej	Kanda L.	135	130	138
43	90	Fecske, 10, fakó	Barabás D.	130	126	140
44	91	Csinos, 3, pej, szíjalt	Farkas A.	134	127	135
45	92	Csillag, 8, fekete	Zsigmond K.	131	127	135
46	93	Luci, 6, sárga	Ilona I.	128	121	127
47	96	Rigó, 5, s. pej	Albert F.	130	128	134
48	97	Dajka, 6, nyárfekete	Antal F.	130	127	137
49	99	Csillag, 5, almásmézderes	Szőcs B.	141	134	142
50	100	Fecske, 5, fekete	Ádám I.	137	134	142
51	103	Csinos, 7, s. pej	Opra L.	132	128	138
52	104	Holló, 5, nyárfekete	Kanda P.	134	131	137
53	105	Holló, 6, nyárfekete	Szécsi D.	141	137	140
54	170	Csillag, 5, pej, szíjalt	Gyergyóalfalu : BASICZ I.	134	125	134
55	171	Lujza, 7, sárga, szíjalt	Fülöp S.	135	128	136
56	173	Kati, 12, s. pej	Illés E.	135	129	134
57	176	Vilma, 15, pej	Viroli A.	135	129	133
58	177	Vidám, 11, sárga	Márton I.	134	127	130
59	178	Fecske, 6, nyárfekete	Balázs P.	133	128	135
60	179	Csinos, 17, sárga	Szekeres A.	135	129	134
61	180	Manci, 4, szürke	Páll L.	135	132	140
62	181	Szellő, 8, s. pej	Vargyas I.	135	131	137
63	182	Vilma, 9, fekete	Balázs P.	134	128	138
64	183	Kese, 7, pej, szíjalt	Szárhegy : Ács E.	135	129	134
65	184	Holló, 4, fekete	Béres P.	139	129	137
66	185	Juci, 4, pej	Rácz D.	135	132	135
67	186	Holló, 8, fekete	Keresztes I.	139	129	135
68	187	Gabi, 9, pej	Ditró : Mezei T.	133	129	132
69	189	Sárga, 7, sárga	Szőcs P.	130	125	139
70	190	Csinos, 7, pej	Szőcs P.	130	123	120
71	191	Vilma, 6, pej	Bors I.	135	130	132
72	192	Mici, 5, nyárfekete	Ilisán S.	137	131	137
73	193	Csinos, 15, pej, szíjalt	Kottász P.	130	125	128

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szüly- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Poia- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
125	140	61	33	45	17	162	53	26	20	28	IV. t. 14
123	136	59	32	43	17	164	52	24	19	34	
118	135	59	35	44	17	153	54	25	20	24	
127	144	65	44	49	18	185	54	28	19	44	
121	139	62	38	49	17	170	52	27	20	38	
130	140	63	38	49	19	170	57	26	20	26	foto
124	140	61	37	48	18	162	54	24	22	28	
125	140	61	34	48	19	164	54	24	20	26	
124	146	60	34	48	18	164	52	24	21	29	
130	144	62	38	68	18	169	52	23	20	39	
126	157	55	35	47	17	173	56	24	20	39	
127	142	59	38	48	19	167	57	25	20	36	
121	130	57	34	44	19	151	52	23	17	23	
126	140	50	37	47	18	163	53	28	20	33	
127	144	62	37	48	19	163	56	26	22	33	
137	151	63	37	39	19	165	54	29	21	24	
130	142	62	34	48	17	171	58	26	19	34	
127	135	62	35	45	20	160	54	25	20	28	
126	145	59	34	50	18	168	51	25	19	24	
138	145	64	34	50	18	172	58	26	20	31	
123	137	61	34	46	17	161	57	27	18	27	
121	138	62	33	45	18	160	58	24	21	25	
124	147	60	34	47	17	165	56	26	21	30	
123	145	60	35	47	17	160	56	26	21	25	
121	134	63	32	45	18	161	56	23	21	27	
126	154	59	34	49	17	159	55	25	21	26	
124	140	60	32	46	19	174	56	24	20	39	
127	140	63	32	48	16	164	55	25	20	29	
128	139	57	32	46	16	148	52	22	17	13	
125	135	61	40	45	19	166	57	25	19	32	
124	140	59	32	46	16	165	50	21	18	30	
124	148	62	41	48	18	185	50	25	20	46	
125	143	62	38	49	18	169	54	28	20	34	
124	149	60	37	47	18	166	56	23	20	27	
125	140	63	35	43	18	168	55	24	19	35	
123	142	59	40	48	19	170	55	28	20	40	
120	140	62	33	46	18	165	53	25	20	35	
125	150	65	35	47	19	170	54	26	20	35	
127	142	60	48	43	18	160	53	24	20	23	
120	133	60	34	45	18	162	50	21	20	32	

Sorszám	Jegyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagas- sága	Hátmagas- sága	Farbúb- magassága
74	195	Bicske, 9, pej	Tölgyes :	134	130	140
75	200	Borcsa, 6, pej	Honvédség	140	134	137
76	209	Bajtárs, 5, nyárfekete	"	140	135	140
77	216	Útravaló, 8, nyárfekete	"	141	134	146
78	219	Borláng, 7, gesztenyepaj	"	140	130	134
79	220	Dajka, 5, pej	Kiss E.	139	129	135
80	221	Kesej, 8, pej	Finta I.	140	136	141

III. Táblázat.

Két székely mén

Sorszám	Jegyző- könyvi szám	A kanca neve, kora, színe	Helye, gazdája	Marmagas- sága	Hátmagas- sága	Farbúb- magassága
1	15	Góbé II., 6, pej	Csikszentmárton	141	133	138
2	16	Góbé III., 8, pej	áll. mén. Palánkáról	139	134	140
Középérték :				140	133.5	139

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szígy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
127	139	62	34	45	16	162	53	20	19	28	
126	145	60	35	47	17	159	56	27	19	29	
127	142	60	33	48	18	162	59	28	21	22	
133	145	58	34	57	18	160	54	24	20	19	
125	131	52	27	42	18	152	50	24	19	12	
125	143	60	30	45	19	166	55	27	20	28	
128	142	61	34	49	19	160	54	26	20	20	

testméretei.

Faroktő- magassága	Törzshossza	Mellkas- mélysége	Szígy- szélessége	Csípő- szélessége	Szár- körmérete	Mellőv- mérete	Fejhossza	Pofa- szélessége	Homlok- szélessége	Mar-mellőv különbsége	Megjegyzés
127	147	60	35	48	19	166	50	25	19	25	
127	148	62	40	51	19	171	53	27	20	32	IV. t. 16
127	147.5	61	37.5	49.5	19	168.5	51.5	26	19.5	28.5	

IV. Táblázat.

Kárpáti kancák összehasonlító testméretei.

Méretek (bot)	Békási fajta			Székely fajta			Hucul fajta		
	közép	o/o	max. min.	közép	o/o	max. min.	közép	o/o	max. min.
Marmagasság	127·6	100	140 114	134·9	100	147 128	130·7	100	136·5 117·5
Hátmagasság	123·2	96·5	135 110	128·5	95·25	141 121	124·5	95·4	130·0 112·5
Farbúbmagasság	129·3	101·3	140 116	137·2	101·7	147 122	133·3	102·1	140·5 120·5
Törzshosszúság	134·6	105·4	158 114	141·7	105·0	157 130	136	104·5	145 125
Szügyisélesség	32·3	25·3	45 27	34·0	25·2	48 27	33·9	25·9	38 30
Csipőszélesség	44·5	34·8	63 35	47·4	35·1	68 39	46·4	35·5	51 41
Szárkőrméret	17·0	13·3	20 14	17·8	13·2	20 16	17·2	13·6	19 15·5
Fej hossza	52·3	40·9	59 42	54·3	40·2	60 50	56·5	43·3	62 53
Pofaszélesség	25·0	19·5	29 20	24·9	18·5	30 21	26·5	20·3	30 23
Homlokszélesség	19·6	15·3	23 16	20·0	14·8	21 17	20·6	15·7	22 18
Mellővméret	156·2	122·4	179 128	165·5	122·5	185 148	168·5	129	184 148
Mar-mellőv különbség	22·4	—	39 11	30·6	—	53 13	38·1	—	47·5 30·5

V. Táblázat.

Kárpáti kancák fej szélességének aránya a fej hosszához.
Középértékben.

Békási fajta	Székely fajta	Hucul fajta
1 : 2'67	1 : 2'70	1 : 2'75

VI. Táblázat.

Összesített összehasonlító mérések és jelzők.
Kancákon.

Méret	Marmagasság (bot)			Mellővméret			Szárkörméret		
Fajta	Békási	Székely	Hucul	Békási	Székely	Hucul	Békási	Székely	Hucul
M =	127'6	134'9	130'7	156'2	165'5	168'5	17'5	17'8	17'2
q ₁ =	125'2	132'2	128'2	152'5	162'1	161'2	17'4	17'6	16'4
Med. =	128'5	134'9	132'6	157'3	165'6	167'6	18'2	18'4	16'9
q ₃ =	130'8	137'8	133'2	162'6	170'4	172'9	18'7	19'0	17'6
Q _± =	2'8	2'8	2'5	5'05	4'15	5'9	0'6	0'7	0'6
Q ₁ =	-0'3	-0'3	-4'4	-4'8	-3'5	-6'5	-0'8	-0'8	-0'5
Q ₃ =	+2'3	+2'9	+0'6	+5'3	+4'8	+5'3	+0'5	+0'6	+0'7
Var. coeff	12'0/0	2'0'0/0	1'9'0/0	3'2'0/0	2'5'0/0	3'4'0/0	3'2'0/0	3'9'0/0	3'3'0/0

VIII. TÁBLAMAGYARÁZAT.

A fényképek az 1. és 27. kép kivételével a szerző felvételei. A 27. képet Gyertyánfy Aladár m. kir. alezredes, a székelyföldi állami mén-telep parancsnokának köszönhetem. A képek leírásakor szereplő J és az utána következő szám a jegyzék, T és az utána következő szám a táblázat megfelelő sorszáma való utalás.

I. tábla:

1. Alistai Mátyus Nepomuk János: A Nemzeti Lovag c. 1828-ban megjelent munkájának címképe. Igen jó ábrázolása a magyar és erdélyi lónak, abból az időből, amikor még nem javították meg. Apró, de tüzes, igénytelen és kitartó állat volt.
2. Békási ló feje.
3. Murga, 9 éves. Gyergyóbékás (137-169-20). J 25. Megvásárolva 38-299-33 sz. alatt az alsózsuki ménesbe.
4. Liza, 7 éves. Gyergyóbékás (126-163-18). T 41.

II. tábla:

5. Murga, 3 éves. Gyergyóbékás (125-159-18). T 42.
6. Mancsi, 9 éves. Csíkbánfalva (124-154-16). J 71.
7. Csinos, 3 éves. Gyimesbükk (131-171-18). J 86.
8. Mancsi, 4 éves. Csíkmadaras (126-160-18). J. 101.

III. tábla:

9. Fickó, 6 éves. Csíkmadaras (124-157-18). J 102.
10. Mancsi, 5 éves. Gyergyótölgyes (127-152-18). J 144.
11. Gyönyörű tarpáncsikó. Anyja Fecske, 10 éves, szeplős szürke. Gyimesbükk. J 81.
12. Pali, 12 éves székely kanca. Csíkbánfalva (136-165-18). J 2.

IV. tábla:

13. Dajka, 4 éves székely kanca (137-163-18). J 14. Megvásárolva 38-151-38. sz. alatt az alsózsuki ménesbe.
14. Berta, 11 éves székely kanca. Csíkmadaras (141-185-18). T 37.
15. Góbé I., székely mén. Gyergyószentmiklós.
16. Góbé III., 8 éves székely mén. Alsózsuk (139-171-19).

V. tábla:

17. Gyimesbükki szopós csikó, combján farkasmarással.
18. Gyimesbükki szopós csikó, lágyékán és torkán farkasmarással. Nyaka vastagra dagadt.
19. Gyertyánfy alezredes békási kancát törzskönyvez Borszéken.

20. Törzskönyvezett kancák billogozása Karcfalván.

VI. tábla:

21. Csinos, 11 éves békási kanca az Uz völgyből (128-151-16). J 69. Ösmagyar fanyereg ősi hevederrel és farmatringgal Csikbánfalváról.
22. Apró gyermek egyedül hozta le a kancát a havasról.
23. Gyergyóbékáson és környékén mindenki lovon jár, az asszonyok lóháton fonnak.
24. Gyimesbükki csángó-székely kéthevederes fanyeregben.

VII. tábla:

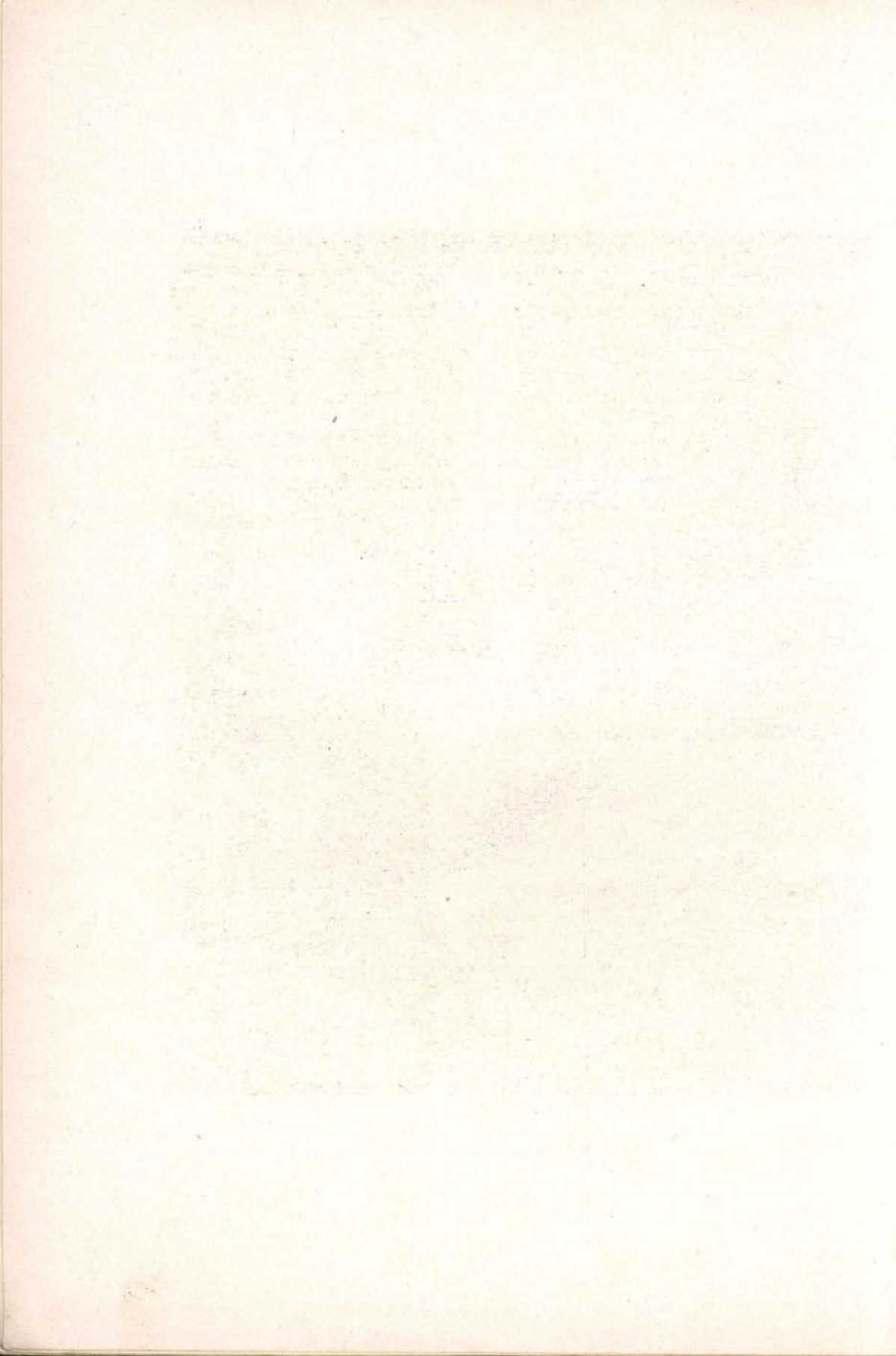
25. Kéthevederes ösmagyar szabású fanyereg Bálborról.
26. Ősi magyar fanyereg, de kettős hevederrel. Ezek közül az egyik hónaljban, a másik (a zsák alatt) a lágyékon lazán átvetve. Tatrós-völgyi oláh.
27. Székely hám. Szügyelőjével és nyaklójával egyaránt húz az állat. Hátszík és hasló nincsen, a húzóvonal mindig megtört, a baltavágás és mar határa rendesen fel van törve.
28. Apró békási lovak nagy teher előtt.

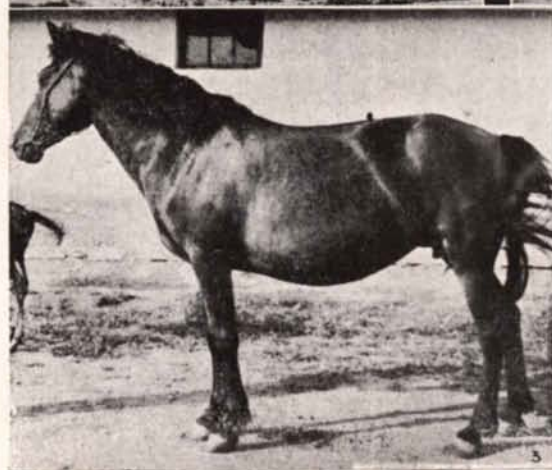

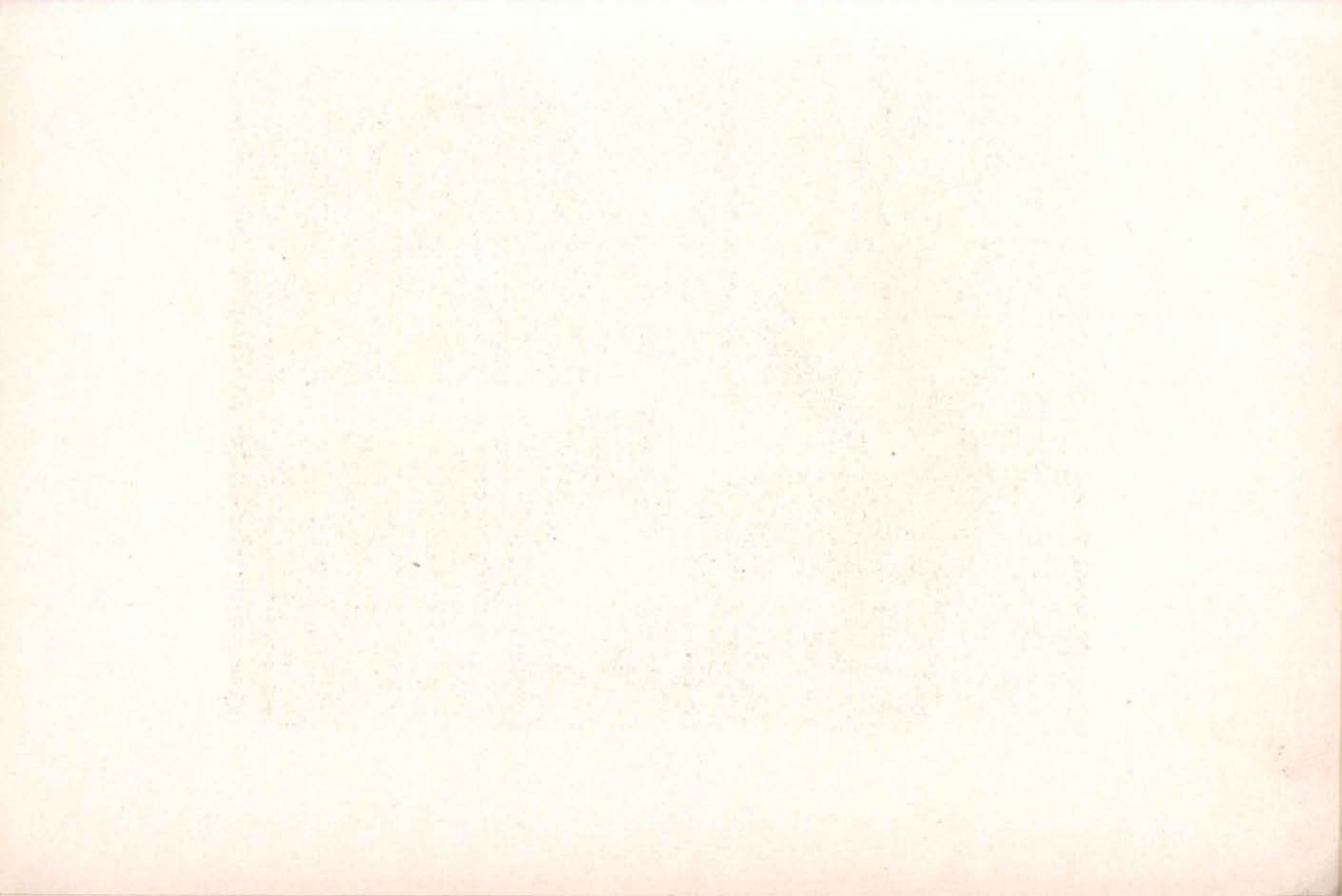
x.

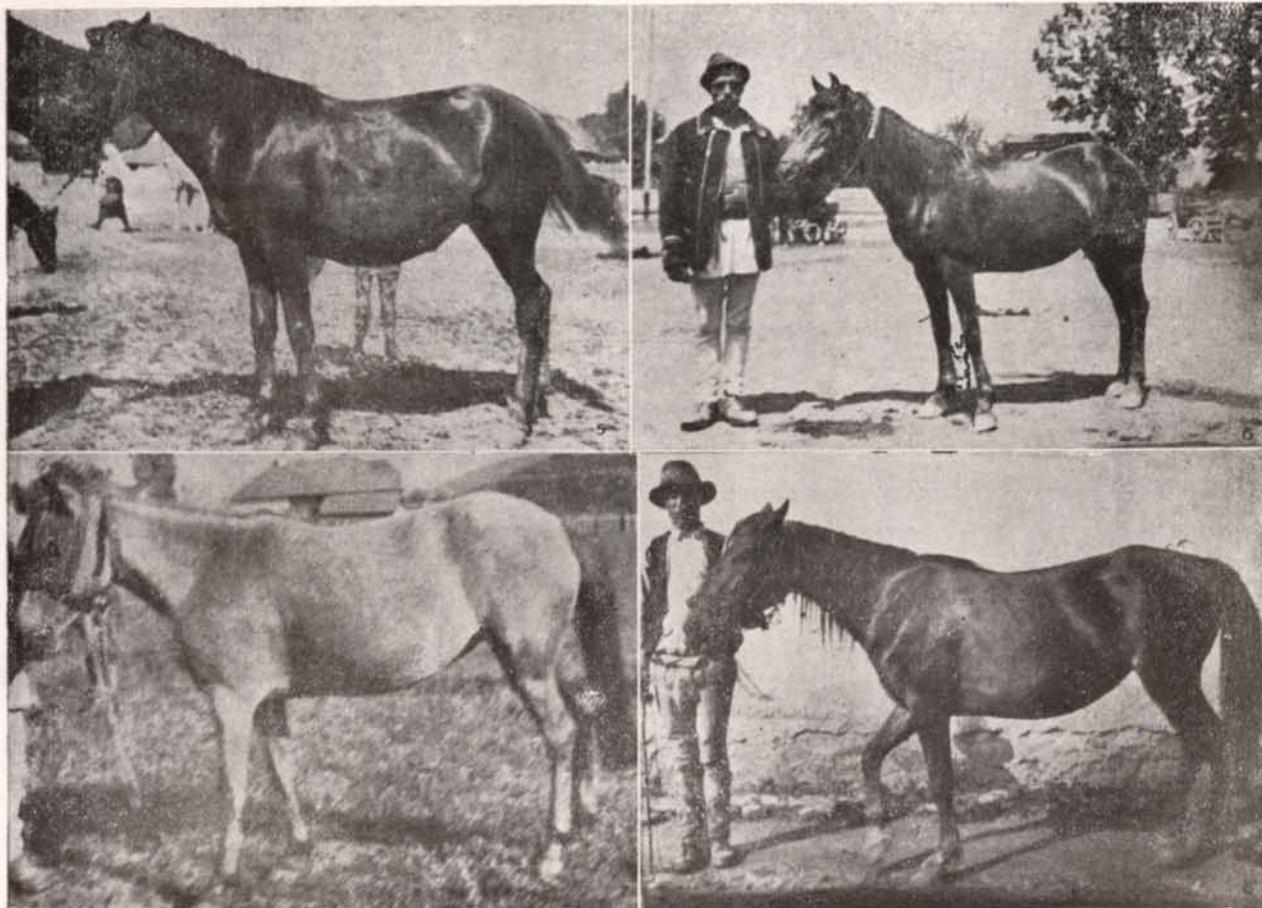
TÁBLÁK

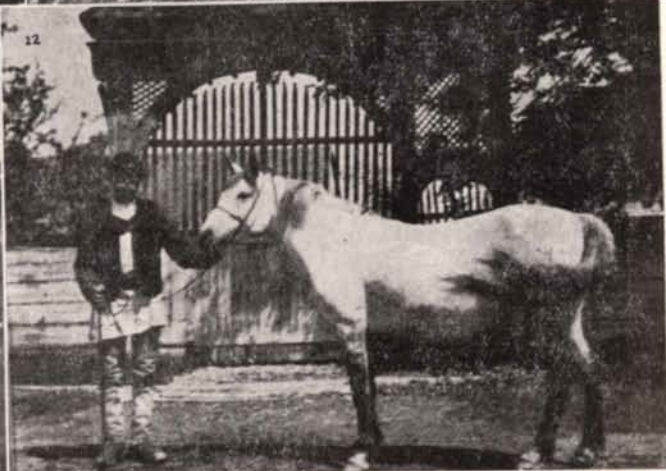
I. Tábla.

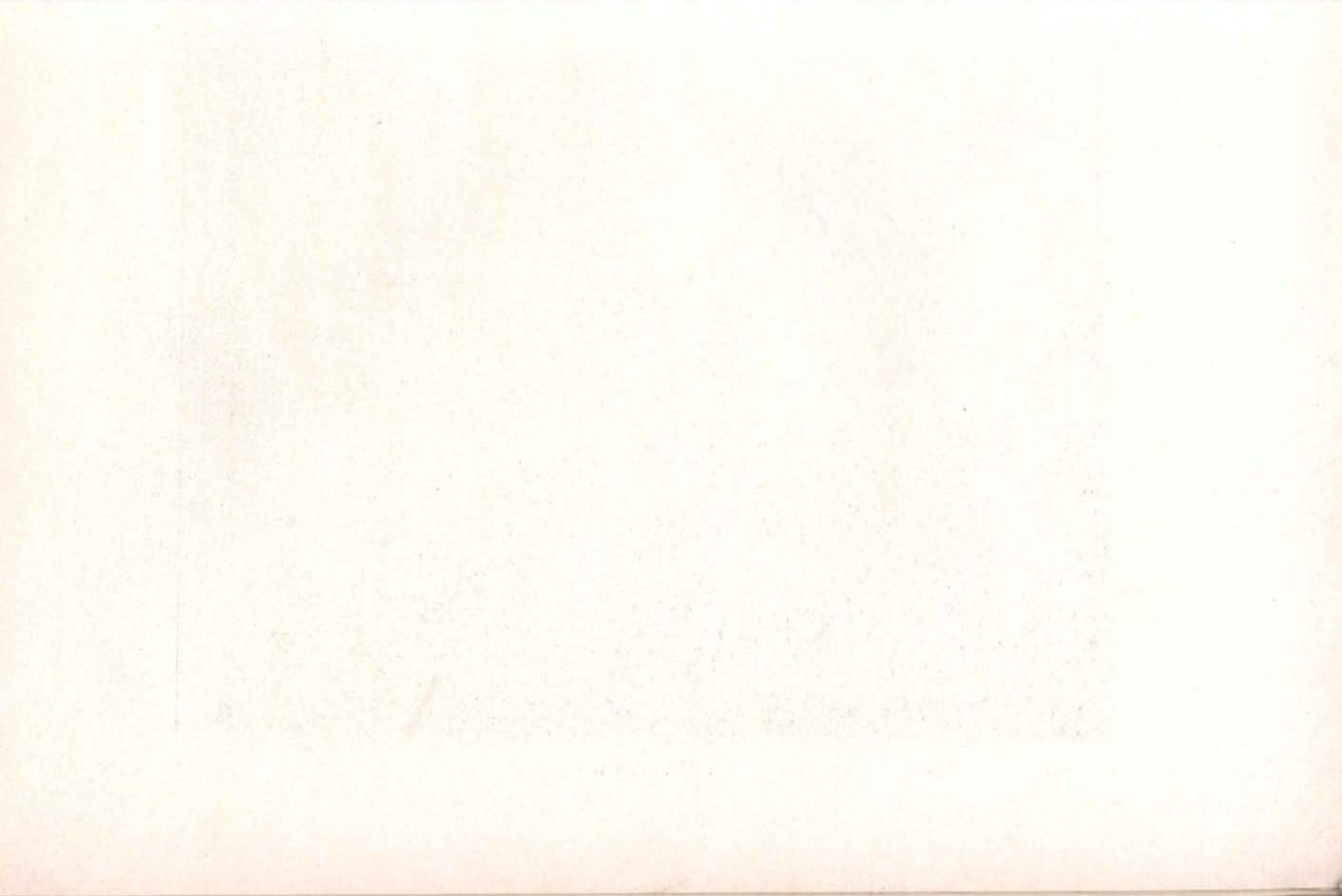

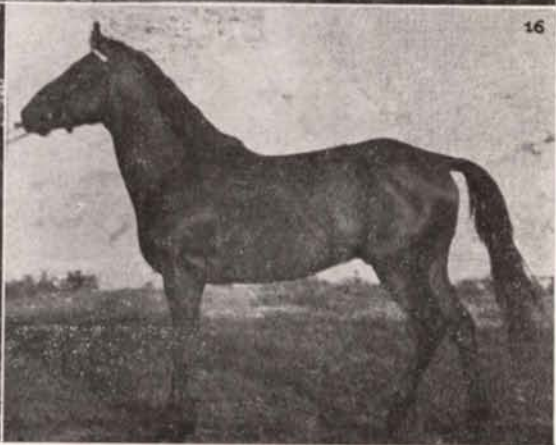
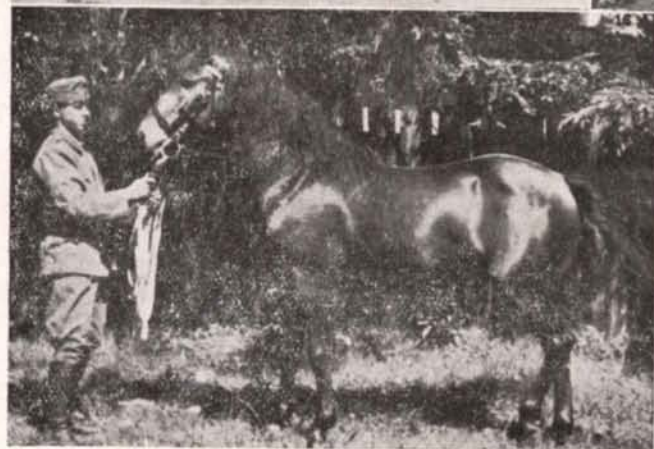
II. Tábla.

III. Tábla.

IV. Tábla.

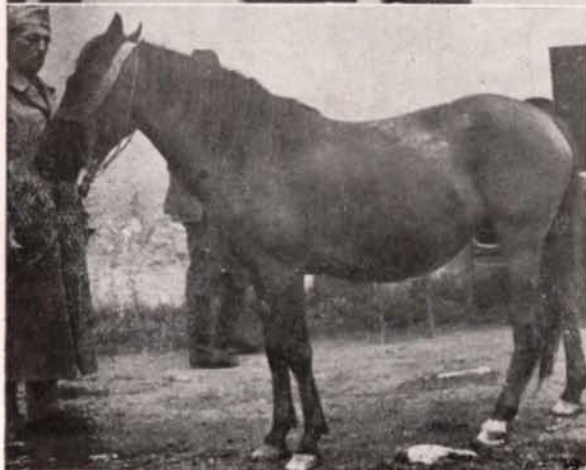

17

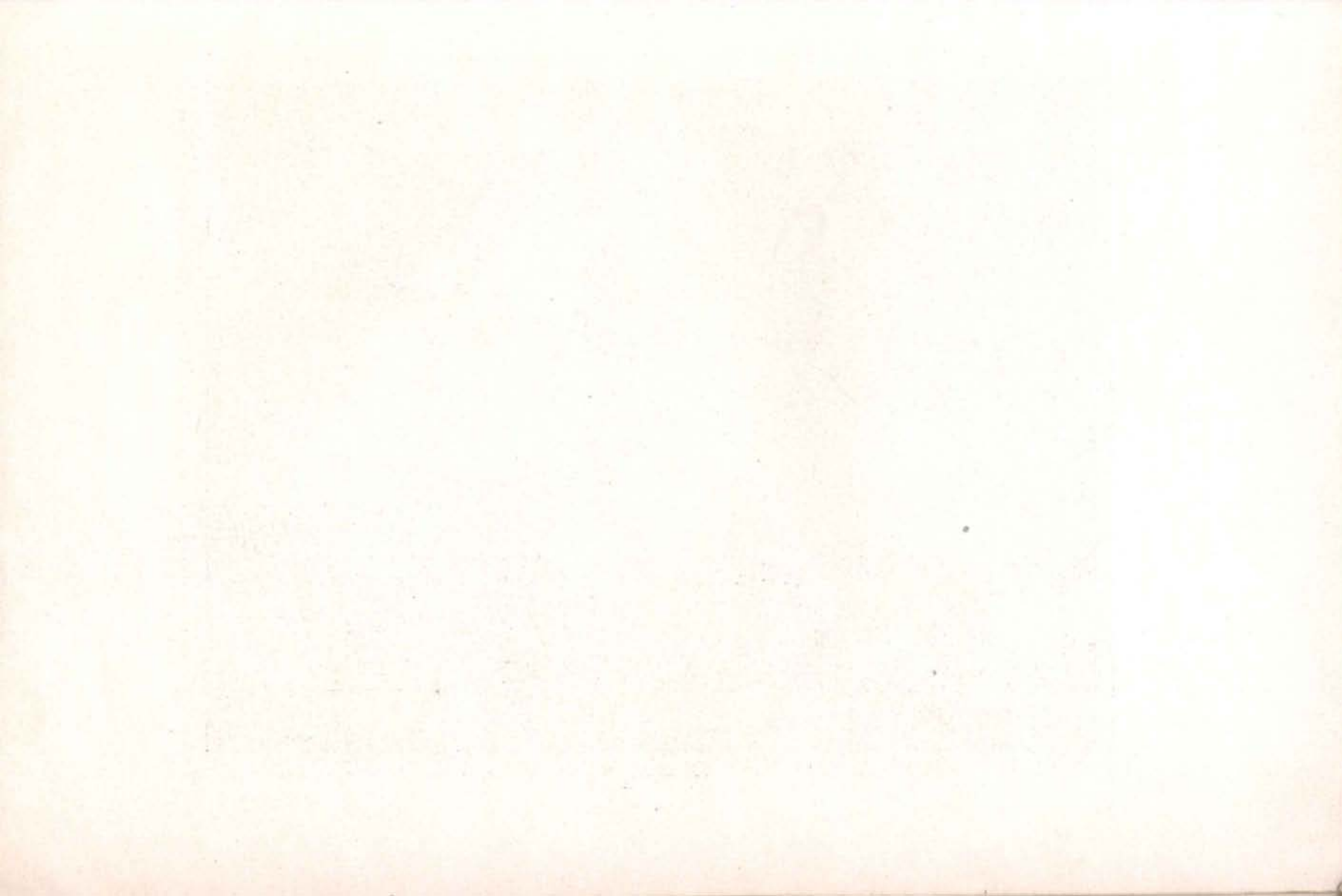

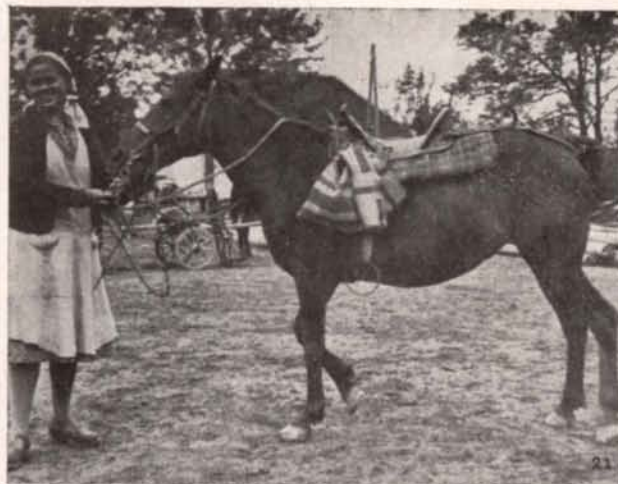
18

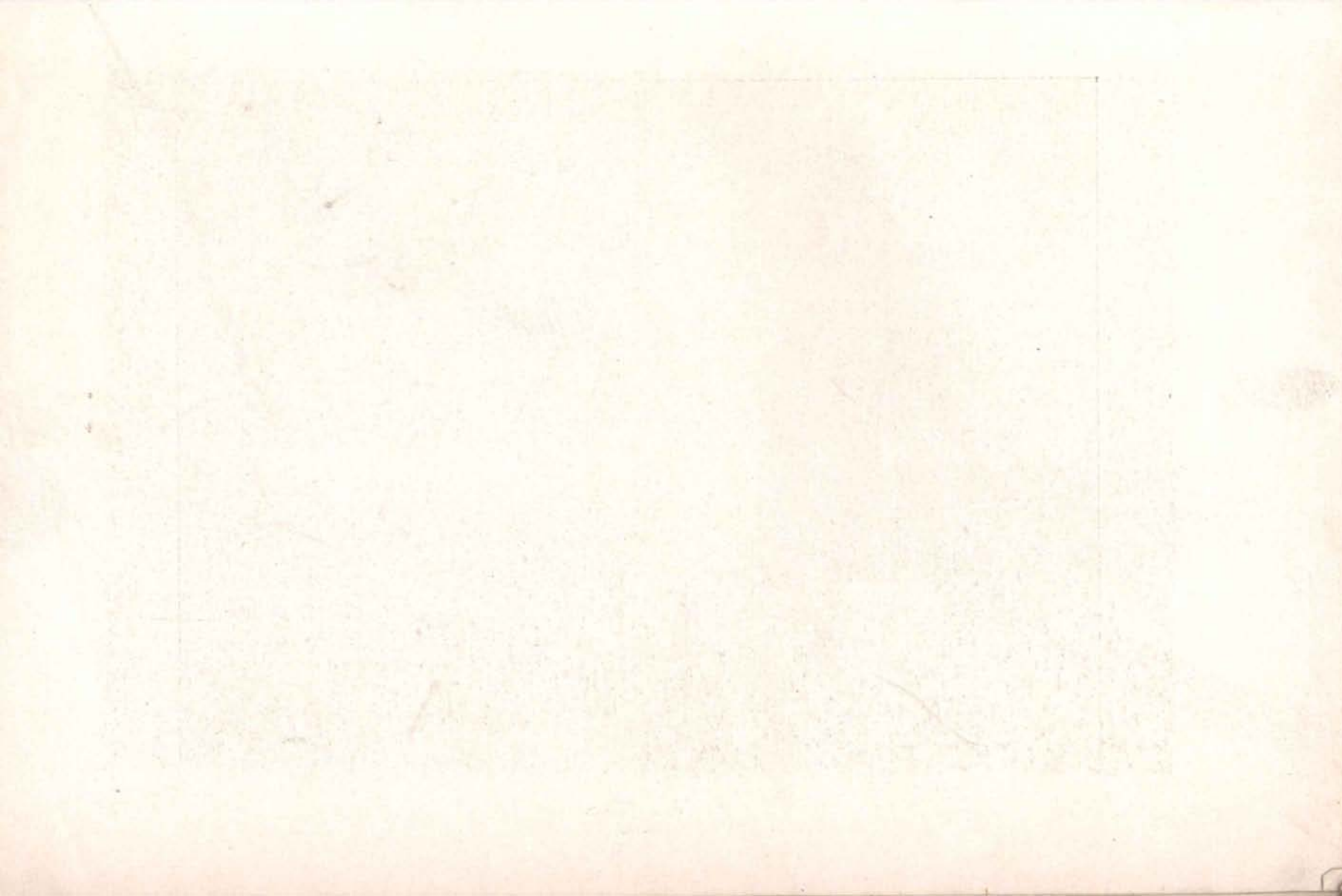
20

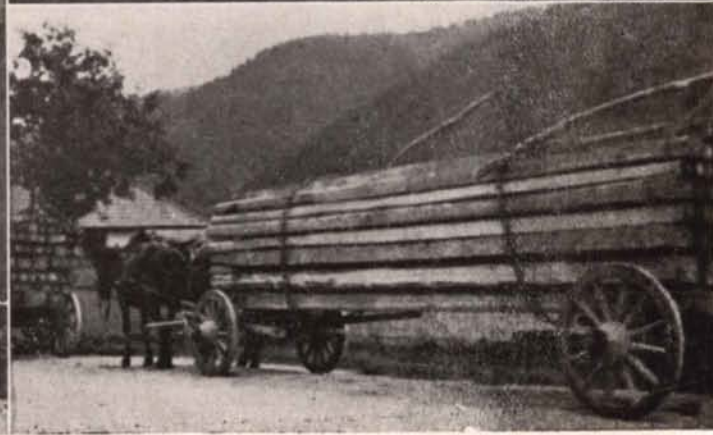
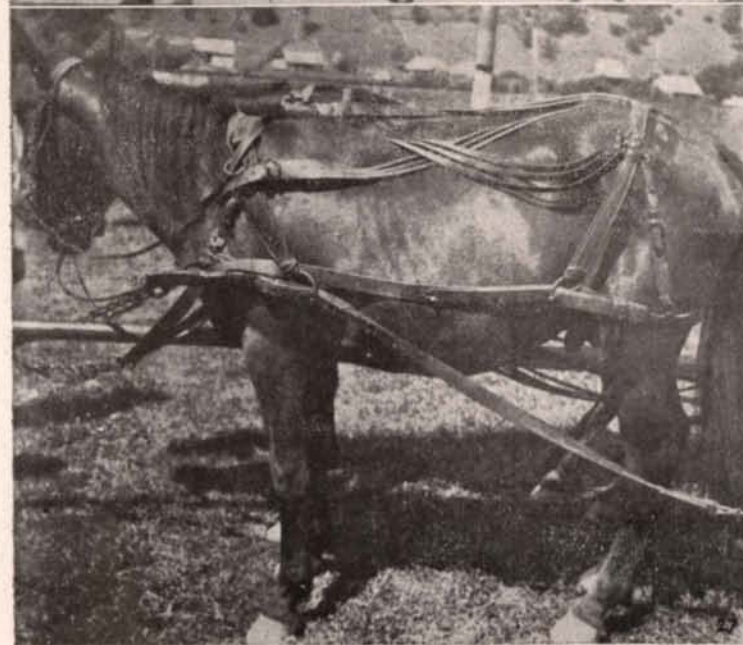
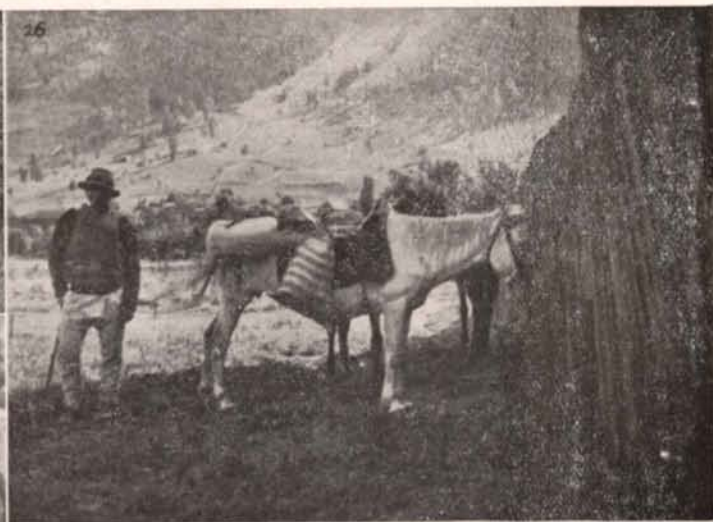
V. Tábla.

VI. Tábla.

VII. Tábla.

